

ע"כ, א"כ התינח גבי הבא על האם מדלא תני אמו מוכח דקאי אתרווייהו, משא"כ בבא על הזכר דא"א למיתני בלשון אחרת א"כ שוב אין הנשכב בכלל הבא על הזכר והל"ל בהדיא והביא זכר עליו, וצריך לתרץ כתי' התוס' דלישנא דקרא נקט.*

תוס' ד"ה ואפקי'. עי' תוס' לעיל (טו א) ד"ה אם אינו ענין.

נהא רש"י ד"ה אילנות של אשירה דכתיב תשרפון באש וכו' אלמא תקלה אע"פ שאין קלון. יש לעי' בע"ז (נגב) גבי ואשריהן תשרפו באש, דכי אתא עכו"ם ופלח לה שליחותא דישראל קעביד ונקרא ע"ז של ישראל, וצ"ל כיון דבאמת לא עבדי להו ישראל לא הוה קלון.

ועוד י"ל דאין כוונת הגמ' על אותן האשירות שהיו בימי משה אלא כל האילנות שעובדים עכו"ם האידנא, אף שיודעים שאינם מומן העגל מצווים אנו לשורפם, ובזה ליכא קלון לעכו"ם, ועי' מהר"ם שיק תח"מ סוף סימן מ"ו שדחק לתרץ, ולפענ"ד כמש"כ, וכן מוכח מחד' הר"ן שכ' ועוד הקשו האיך ילפינן מאילנות דתקלה אע"פ שאין קלון שהרי ע"ז של כותים אינה נאסרת לגמרי שהרי יש לה ביטול וחזרת להיתירא משא"כ ברביעה, ואדרבא איכא למילף מינה דתקלה וקלון בעינן. דהא בע"ז דישראל דאיכא תקלה וקלון היא נאסרת ואין לה ביטול עולמית, ותי' הרב ז"ל דהא ליתא שאין הביטול עושה כלום, שהכל הולך אחר האסור הראשון שהבטול שמתירה לאחר מכאן הוא משום דפנים חדשות באו לכאן וע"ז דישראל דאין לה ביטול לאו משום תקלה וקלון הוא שהרי ע"ז דישראל שקנאה אע"פ שלא עבדה אין בטלה עולמית, וא"כ שפיר ילפינן שהאילנות אינן נאסרין ונשחתין אלא בשביל העבירה שעברו בהם הכותים אלא משום תקלה לחוד קטלינן להו עכ"ד, ועכ"ח דהגמ' אינו קאי על האשירות דקרא דלהם לא מהני ביטול כמפורש בע"ז שם, אלא על האשירה דהאידנא וכהנ"ל.

לפרש) גבי שוכב זכר לחייב ב' משום. לאו דלא יהי' קדש ומשום לאו דגופי' ע"ש, אולי י"ל כיון דאצל העונש משוה הכתוב נשכב לשוכב וכלל אותם ביחד לכך הכרח לומר שהלאו דלא יהי' קדש היא אוהרה לנשכב דוקא ולא לשוכב, שלא יהי' שוכב חמור מנשכב, וכמו תועבה דכתיב בעונש שניהם במשמע כ"כ תועבה דכ' באוהרה שניהם שווים, אבל לקמן גבי בהמה ודאי לק"מ דלחייב שוכב בב' לאוין, דכיון דכל עיקר העונש אנו יודעים בנשכב מכאן אינו ענין לשוכב, א"כ אמרינן נמי אם אינו ענין הלאו דלא יהי' קדש לשוכב כיון דכתיב ב' בהדיא תנו ענין לנשכב, ופשוט.*

תוס' ד"ה ואפקי'. עי' תוס' לעיל (טו א) ד"ה אם אינו ענין.

תוס' ד"ה הבא על הזכר. הקשו הא דלא קתני והביא בהמה עליו וכו'. לכאורה הו"ל להקשות תחילה דלא קתני והביא זכר עליו דהבא על הזכר נשנה קודם ואח"כ ועל הבהמה, וצ"ל דעל הזכר לא קשה כ"כ וכמש"כ בחדהר"ן, דבלשון הבא על הזכר יש במשמע השוכב והנשכב כמו בבא על האם והאם וכו' אלא שעדיין צריך לתרץ אמאי לא תני הביא את הבהמה עליו דלא הוי בכלל הבא על הבהמה וכו' ע"כ, הרי דהקו' מעל הבהמה קשה ביותר. הנה מש"כ הר"ן לחלק בין בא על הזכר ושניהם הם בר חיוב אז אם הוא בא על הזכר הוי חבירו הביא הזכר עליו בפעולה אחת, משא"כ אם רובע לבהמה ונרבע לבהמה הוי יתי פעולות ואין אחד נכלל בהשני, אמנם מש"כ לדמות הבא על הזכר להא דקתני הבא על האם, יש לחלק בזה, דהמהרש"ך מדייק למה נקט במתני' לעיל, הבא על האם וכו' ולא תני הבא על אמו ועל אשת אביו ועל כלתו כמו במקלל "אביו ואמו", ותי' דרצה התנא לכלול בעונש הסקילה את האם והאשת אב והכלה, דאי הוי תני הבא על אמו לא הוי קאי כ"א עליו על הבועל דאיהי חייב מחמת איסור זה לכך תני הבא על האם וכו' דשייך בתרווייהו

אלא כדי לקיים מצות סקילה במברך השם, ומביא ראיה מסוטה שצותה התורה בפירוש שימחק שמו הגדול במים ומפני הספק, כש"כ בכאן שלעדים שמעידים הוא ודאי שזה נתחייב מיתה ויש לנו לקיים המצוה שהרי אינה מתקיימת אלא בכך ע"כ.

בקר"ס (כאן אות רלט) כתב ע"ד, דבסוטה לא התיר הקב"ה למחוק שמו בעבור להמית אותה אם זינתה רק בעבור ספק דלמא לא זנתה לעשות שלום בין איש לאשתו, כחז"ל בדוד (סוכה נג ב) ומה לעשות שלום בין איש לאשתו וכו' לעשות שלום לכל העולם כולו על אחת כו"כ, אבל כאן שיגידו העדים החירות בפיהם ממש כדי להמית נפש מישראל מנ"ל דמותר לעבור איסור גדול כדי לקיים מצות ובערת הרע מקרבך, לכך סובר הירושלמי דאומרים רק יכה יוסי את יוסי, ועי' מש"כ בחדהר"ן.

ס"ד אמינא הואיל ואיתרבו איתרבו קמ"ל. צ"ע דאיך נימא דנכרי שגוקב שם המיוחד בסיף ואם גוקב בכינוי יהיה בסקילה שהוא חמור מסיף.

ז"ל הרמב"ם (פ"ב מע"ו ה"ו) אין המגדף חייב סקילה עד שיפרש את השם המיוחד בן ד' אותיות וכו' ויברך אותו בשם מן השמות שאינם גמחקים. והקשו עליו דבגמ' משמע שהשם שמברך בו ג"כ מן המיוחד ומנ"ל לחדש ולומר שהוא מן השמות שאינם גמחקים, והנה בתו"ח וכן בערוך לגר ביארו טעמו של הרמב"ם, יען דלא כתיב בנקבו שם ה' כ"א בנקבו שם, לחייב את המגדף אם בירך בשאר שמות שאינם גמחקים ג"כ, ויש ראיה לזה מד' הרמב"ם ממרים רפ"ה, במקלל אביו חייב בכל שמות מיוחדים, ולא דוקא שם בן ד', והטעם משום דילפינן לקמן (סו א) דבנקבו שם בא לרבות מקלל אביו, הרי דל"צ שם המיוחד דוקא, וכ"כ בסדר משנה ה' יסה"ת.

לכאורה צ"ע דאי טעמו של הרמב"ם דל"צ שם המיוחד מדכתיב בנקבו שם א"כ איך אמרינן לר' מיישא דמחייב לרבנן

נהב כיון דמזידה תקלה נמי איכא. יל"ע מהא דאמרינן (יבמות לג ב) פתוי קטנה אונס הוי, א"כ איך אפשר להחשיב מעשה קטנה למזידה, שו"ר שכבר הקשה כן בשו"ת רעק"א (תנינא סימן לד) וח"ס א"ה ח"ב (סימן קעב), ואולי לא אמרינן הך כלל דפתוי קטנה כאונס כ"א בבא עליה כדרך כל הארץ דנוחה להתפתות לזה, משא"כ לביאת בהמה אין נוחה להתפתות, ותכתו' קוראה "תבל הוא" לכן חשיבה כמזידה. *

כיון דמזיד וכו'. כתב הגהת הרש"ש אף דפסק בשו"ע ח"מ סי' צ"ו דקטן שהזיק וחבל פטור מלשלם אפי' לאחר שהגדיל ודלא כהג"א, מ"מ לצאת יד"ש חייב ע"כ, פלא שלא הביא ד' השו"ע או"ח (סי' שמג) דברי רמ"א שצריך כפרה, ועי' ט"ז ופרמ"ג שם שמדת חסידות הוא לשלם כשהגדיל, ומג"א מסמן על חו"מ (סי' שמט) שבגזל א"צ לשלם אבל בס"ח (סי' תרצב) מחייב לשלם.

ורחמנא הוא דחס עלה. צ"ב למה נקט טעם זה הלא בלא"ה א"א להורגה דאינה בר קיבל התראה, ועי' לקמן (עב ב) קטן הרודף ניתן להצילו בנפשו קסבר רודף א"צ התראה, אבל במקום שצריך התראה קטנה פטורה.

רש"י ד"ה קנאה, ליורשה וכו', תוס' קידושין (יט א) ד"ה ומדאו' חולקים על רש"י בזה ע"ש, [ועי' ערוך לגר כאן תוד"ה ואינו מאכיל].

גו א יכה יוסי את יוסי. נקטו כינוי זה דוקא יען שיש בו ד' אותיות, ויש בו כל אותיות שם ההוי' הו"י, ויש בו סמ"ך אשר ציורה כ"ו כמנין שם הוי', וזו ראיה שאינו חייב סקילה אלא על שם ההוי' לא על שם האדנות, כאשר כתב הרמב"ם ז"ל (שו"ת רדב"ז [תשל"ה] יו"ד סי' קכה), בערוך ערך כן (מובא בהגהת מלה"ר כאן) גרס יוסה ע"ש ומש"כ בס' צרור המור פ' אמור. *

אמור מה ששמעת בפירוש. בתוי"ט מביא קו' הירושלמי, ואמרינן לי' גדות וכו', תי' התוי"ט דכשאומרים לו כן לא לגדות מכוונין

עכו"ם בכינויין מדאמר קרא כגר כאזרח בנקבו שם, היינו דוקא בישראל אבל בעכו"ם אפילו בכינויין חייב, הא בנקבו שם גופי' היינו כינויין ולא שם המיוחד. ויש לומר בהקדם ד' תורח חיים דהא דר' מאיר מרבה כינויין ר"ל גם שמות הנמחקין ע"ש, א"כ ה"ה לרבנן דדרשי מכגר כאזרח בנקבו שם לומר דדוקא בישראל חייב בכינויין שאינן נמחקין אבל ב"נ חייב בכל כינויין אפי' בנמחקין, ועי' מנחת חינוך (מצוה ע), וכ"מ מרמב"ם הל' מלכים (פ"ט ה"ג) ב"נ שבירך את השם בין שבירך בשם המיוחד בין שבירך בכינוי בכל לשון חייב ע"כ, א"כ יש ללמוד מכגר וכאזרח שב"נ חייב על הכינויין וא"ש.

שבע מצות נצטוו ב"נ דינין וברכת השם עכו"ם גילוי עריות ושפיכות דמים. הו"ל להקדים שפיכת דמים לעריות שהוא קודם בקרא דויצו, אלא נקט סדר דשכיח יותר וכדאיתא לקמן (עד א) חוץ מע"ז וכו'. * **תוס'** ד"ה אינה. וכשהחמירו עלי' לחייבה כיבמה שזינתה וכו'. עי' רמב"ן ובעל הטורים שם, דברי התוס' צ"ב דגם יבמה בת כהן שזינתה אינה בשריפה, אמנם הפנ"י קידושין (יג ב) ד"ה תוד"ה לכ"ע בעשה, כתב דבר נפלא, שבב"נ אין מיתת הבעל מתיר, לכן אמר יהודה הוציאוה ותשרף משום בת כהן הוה, ממילא מיושב הכל.

עוד כתב הפנ"י, אבל לאחר שאמר יהודה צדקה ממני נזכר והכיר בה שהיא בתולה דער ואונן י"ל כדרכן שמשו, ובב"נ לא הוה בעולת בעל אלא בכדרכה, וקידושין בב"נ לא מהני מידי והיינו דקאמר צדקה ממני ולא יסף לדעתה אפי' למ"ד לא פסק ע"כ. ודבריו תמוהין, דעי' לקמן (נח א) דגם בב"נ מיתת הבעל מתיר, ומש"כ בב"נ אינו קונה רק בביאה כדרכו עי' פר"ד (דרך האתרים) שהביא בשם א' מחכמי אשכנז שכתב ג"כ כן, והטעם כמו לדידן אין קידושין תופסין בחייבי מיתה כך בב"נ ולקמן (נח ב) אר"א א"ר חנינא ב"נ שבא על אשתו שלא כדרכו חייב מיתה ע"כ, ולא הבנתי

חדא דלא קיי"ל כן במסקנא, ועוד דשאני ישראל שיש קרא שאין קידושין תופסין אבל בב"נ מנ"ל, ולומר כד' הפנ"י דבעולת בעל הוה רק בבא עליה כדרכה, ל"ז להבין דהלא גם בישראל כתיב בעולת בעל (ויקרא כב) ומשם יליף ר' יוחנן (קידושין ט ב) דאשה מתקדשת בביאה, ולמה בישראל נתקדשה בין כדרכה בין שלא כדרכה, עי' רמב"ם פ"ו מה' אישות ה"ה, ובבב"נ נח לא, ובאמת צ"ע לרש"י לקמן (נח ב, סו ב) ד"ה למעוטי, דהיא אינה נהנה בשלא כדרכה, אמאי תהי' מקודשת, בשלמא בעריות מחויבת דכ' משכבי אשה אבל בקידושין אמאי, וצ"ל דגזירת הכתוב היא כל שהיא מתרצית בכך נקראת בעולת בעל, א"כ מ"ש בב"נ מישראל.

הנה בשו"מ מהד"ג (ח"ג סימן לו) הקשה ע"ד פנ"י דבישראל איכא קרא דמיתת הבעל מתיר אבל בב"נ איכא עשה דודבק באשתו, וקשה דנעלם ממנו ד' נמ"י בפ' נושאים על האנוסה, גבי בני יודן אמתא, שכתב וכ"ש לאחר מיתה דאפילו נשואין גמורים שלנו פקעו ע"ש, והיינו מכ"ש דנישואין שלהם דפקעי, ולפנ"י נישואין שלהם לא נפקע עכ"ד, ולא הבנתי התימה, דרק לפר"י בתוס' קידושין הנ"ל חידש הפנ"י כן, אבל לפרש"י דליכא עשה דודבק באשתו פשיטא דמיתת הבעל מתיר, ודו"ק.

בא"ד לפי שהיתה בתו של שם. צ"ע דבע"ז (לו ב) הקשו זנות נמי בבית דינו של שם גזרו דכ' הוציאוה ותשרף, משמע שגזירה היתה על כל זנות ולא דוקא אבת כהן.

נו ב אכל תאכל ולא אבר מן החי. הק' חהר"ן הא בהדיא איתסר אבר מה"ח ואך בשר בנפשו דמו לא תאכלו, וי"ל דהתוס' הקשו הא לאדה"ר לא הותר בשר כלל א"כ ל"ש בי' אוהרה של אבמה"ח, אלא לקמן (נט ב) ילפינן דלא הותר לאדה"ר בשר דכ' לכם יהי' לאכלה, א"כ י"ל דוקא בשר בהמה וחיה נאסר לאדה"ר אבל לא בשר עוף ושפיר נצטוו על אבמה"ח

שלחה אברהם מביתו היא מגורשת ולהחזיר גרושתו אינו אסור לב"נ, וגם לאבימלך לא הי' שום חטא כיון שיצאה שרה מביתו של אברהם אבינו, וצ"ל דלחומרא הי' לאבות דין ישראל.

תוס' ד"ה לא נצטוה, ומה שנאסר לו בשר ועץ והדעת וכו'. לכאורה למה הקשו התוס' כן על ר' יהודה ולא לעיל על הברייתא דשבע מצות, צ"ל דעל הברייתא י"ל דתנא ושייר, דכיון דשייר שני דברים שייר שפיר לומר תנא ושייר, משא"כ ר"י נקט אלא ע"ז בלבד, נקט בלבד ולא יותר לכן קשה מבשר ועץ והדעת. ועוד י"ל דעי' מחנ"ח (ח"ב יו"ד סי' ח) דבשר לא נאסר לאדה"ר בפירוש, רק שלא הותר לו בפירוש ולא הופקר אצלו כמו כל עשב, ולכן נקט ר"י אמר רב לקמן (נט ב) לא הותר לו בשר באכילה, ולא אמר שנאסר לו באכילה, וזה כפי' רש"י כאן בד"ה מכל עץ הגן ולא גזל, שאינו מופקר לו נאסר לו ע"ש, נמצא שבשר הוה בכלל גזל, לכן על תנא דברייתא לא קשה משא"כ לר"י שפיר הקשה גם מבשר. *

תוס' ד"ה אכל, והא דאמרינן לקמן דלא הותר בשר וכו' היינו להמית ולאכול וכו'. במחנה חיים (ח"ב יו"ד סי' ז) חידש, דלמ"ד בזבחים (קטז א) דהבל הקריב שלמים א"כ כיון דהותר לו לשחוט הי' הבשר מותר להם לאכול כדי שלא יבוא לידי נותר, וכ"כ בידי משה בב"ר סו"פ ט"ז, ומדלא תי' התוס' שאם יקריב שלמים אז הבשר הי' מותר לו מוכח דס"ל דאף בשלמים הי' הבשר אסור להם ע"ש, אמנם כבר הקדימו הפלתי (סימן כו) שכתב ליישב דברי הרמב"ם (רפ"ט ממלכים) על ו' דברים נצטוה אדה"ר ונח נצטוה על אבר מן החי, וכ' הפלתי ע"ז דהתנא דברייתא ס"ל דהבל הקריב שלמים וממילא הותר להם בשר, והרמב"ם ס"ל דהקריב עולות ולא הותר להם בשר וכר"י אמר רב לקמן (נט ב).

עוד חקר שם אאמ"ו וז"ל, אם עבר והמית בחמץ אם רשאי הי' לאוכלו, אי גם

בעוף, לפי"ז הא דאמרינן כשבאו ב"נ התיר להם בשר דוקא בשר בהמה וחיה שנאסר הי' בכלל היתר אבל בשר עוף שלא נאסר מתחלה לא הי' בכלל היתר ושפיר איצטריך קרא דאכל תאכל ולא אבר מה"ח לאסור אבמה"ח דעוף, ומיושב קו' התוס' דדוקא באמה"ח דבהמה וחי' יש אזהרה לב"נ אבל בעוף ליכא אזהרה רק איסור עשה דאכל תאכל, ובזה מיושב הרמב"ם (מלכים פ"ט הי"א) דאין ב"נ נהרג על אבר מן החי של עוף, כיון דבעוף ליכא רק איסור עשה אינו נהרג עליו רק איסורא איכא (שו"ת בית שער יו"ד סי' קי).

ר' יצחק תני איפכא, ויצו זו עכו"ם וכו'. יש נפ"מ בין דרש דר' יוחנן לר' יצחק, לר' יוחנן דיליף מן אלהים אחרים אסור לב"נ אפי' בשתוף משא"כ לר' יצחק דיליף מן ויצו דוקא ע"ז ממש אסור אבל לא שיתוף (תשו' רמ"א סי' ו), ועי' לקוטי סופר ח"ב (מצוה כו) אריכות אי ב"נ מצוה על השיתוף.

עשר מצות נצטו ישראל במרה וכו'. לכאורה למה נצטו במרה בעשר מצות הלא מצווים ועומדים היו בז' מצות, ולא הו"ל לומר אלא ג' מצות שניתוסף עליהם, אלא אמרו חז"ל כל מצוה שנאמרה לב"נ ולא נשנית בסיני לישראל נאמרה ולא לב"נ, לכן אם לא נצטו ישראל על ז' מצות של ב"נ היו ב"נ פטורים שלא היו מצווים בהם כ"א ישראל, ועכשיו שנשנית נתחייבו בהם ב"נ וישראל (ספר המקנה כלל ח' פ"ה משם רשב"ש).

והוסיפו עליהן דינין ושבת וכיבוד או"א. הנה רש"י בפ' בשלח (טו כה) כתב שבמרה ניתנו שבת ופורה אדומה, ובפ' משפטים (כד ג) הוסיף, שבת וכיבוד או"א ופורה אדומה ודינין וצ"ע דא"כ יהיו י"א מצות, ועי' מורחי וגור ארי' שם.

תוס' ד"ה לאמר וכו' אע"ג דהאי קרא במחזיר גרושתו כתיב וכו'. הנה אם בב"נ ליכא איסור מחזיר גרושתו יל"ע א"כ מה חטא א"א באמרו על שרה אחותי היא ולא גילה שהיא אשתו, עיין רמב"ן (לך לך יב י), הלא אם

בב"ג אמרינן אי עביד לא מהני, וכמש"כ הנהיבות סי' רצ"ב, ואי מהני א"כ למה לא תירצו התוס' אם עבר והרג מהני מעשיו ומותר לו הבשר, משא"כ אם תלש מן החי ואכל חייב מיתה, אבל על איסור בשר בודאי אין עליו חיוב מיתה דא"כ יהי' ח' מצות לאדם הראשון וזה לא מצינו יעו"ש שמאריך.

בא"ד אבל מתה מאל"י שריא. הרמ"ע (מאמר חיקור דין, ח"ג סוף פכ"א) חולק ע"ד התוס' דמתה מאל"י אסור לב"ג עד היום, ולאדה"ר לא הי' מותר להמית ולאכול אלא להמית לרפואה או ליהנות מעורן, ולב"ג הותר להמית ולאכול בשרן, ע"ש שפסק ככל התנאים בכל הדברים שאמרו שאסור לב"ג (ועי' ספר המקנה סוף ח"ב בהשמטות).

נזא עכו"ם נמי איתרבי מאיש איש. יל"ע מלקמן (סו א) איש איש לרבות בת, א"כ מנא לן לרבות עכו"ם הא בעינן קרא לרבות נשים, אמנם באמת לא כתיב איש איש רק במולך, א"כ קשה כיון דקי"ל דמולך לאו ע"ז היא ורק האב חייב בהעביר מזרעו למולך ולא האם, אמאי לא דרשינן איש איש לרבות נשים ולמעט ב"ג במולך, ועי' מל"מ (ממרים פ"ה ה"א) שהביא מקומות שדרשינן איש איש לרבות ולא העיר מתוס' לקמן (שם) ד"ה לרבות בת.

על שבע מצות בן נח נהרג. כ' הצל"ח (פסחים עג) כל בן נכר לא יאכל בו, לא נאמר לא יאכל לב"ג ממנו שאז את ישראל מזהיר שלא יאכל לב"ג, אבל כתיב לא יאכל א"כ הבן נכר הזהיר שלא יאכל בו, והא דלא חשבינן גבי ז' מצות היינו מפני שלא הי' רק פ"א בשנה בשעת הפסח ובזמן שהפסח נוהג, ועי' שו"ת מהר"ץ (סימן ב) שזה הטעם שהרגו ההוא ארמאה בפסחים (ג א) ועי' לקוטי סופר ח"א (מצוה יג סוג בן נכר) באריכות. *

עכו"ם בעכו"ם ועכו"ם בישראל אסור וישראל בעכו"ם מותר. עי' מחנ"ח מהד"ת א"ח (סי' לג) אם ישראל גזל מעכו"ם והעכו"ם תפס בחזרה החפץ אינו חייב מיתה

דשלו תפס יעו"ש. המחבר ז"ל מזכיר זה בקונטרס יגדיל תורה (אקרמן) סי' קמ"ה. * בן נח שיחד שפחה לעבדו ובא עליה נהרג. פי' רש"י משום גזל, חדהר"ן חולק על פרש"י דמפרש משום גזל ולא משום אישות, וז"ל ולפי מה שפירשנו בענין יפ"ת המותרת לישראל הוא מפני שקונה בה קנין הגוף וכותי אין בן כיבוש ואסור בה, נוכל לומר שכיוצא בו דיפ"ת, הוא כמו כן העבד של כותי אינו קנוי לו קנין הגוף ויש לעבד אישות בשפחה שיחד לו רבו שאינו ברשות רבו להפקיע אותו כל זמן שירצה ולפיכך נהרג עליו רבו משום א"א אלא שמ"מ בלא ייחד אינו כלום, שאלו בביאה אינה נעשית א"א שהשפחה אין דעתה לנישואין שדרכה בהפקר, ובישראל מותר כדין יפ"ת וכו' עכ"ל, הנה מש"כ "בביאה אינה נעשית א"א" ר"ל בביאה בלי ייחוד אלא בשניהם ביחד, אבל מש"כ הר"ן שאינו ברשות רבו להפקיע אותו (פי' האישות) כל זמן שירצה, זה לא כדי הרמב"ם (מלכים פ"ט ה"ח), שכי מאימתי תחזור להיתרה משיפרישנה מעבדו ופרע ראשה בשוק, מבואר דרבו יכול להפקיע האישות כ"ז שרוצה.

רש"י ד"ה צערא כתב, הלכך גזל הוא אלא שאין ב"ד נזקקין להשיבו דבחר הכי מחל ל', ובישראל בישראל נמי אסור ומעבר לא עבר דכ' לא תגזול, והשיב את הגזילה אמדי דהשבון קרי גזל ואידך לא וכו'. דברי רש"י נפלאים מאוד דכיון דישראל בישראל אסור וא"כ ע"כ הוא עובר ג"כ רק שלא צריך להשיב יען דישראל מוחל על גזילה פחות מפרוטה, ואם נאמר דמידי דלאו בר השבון לא קראה התורה בשם גזילה א"כ איזה איסור יש בדבר אם לא נקרא גזילה. אמנם נ"ל דפחות מש"פ לא ניתן להשבון דאין ב"ד נזקקין לפחות מפרוטה, וכיון דאין החפץ חשוב לצורך השבה א"כ מתחילה לא נקרא החפץ גזול דהתורה לא קראה גזילה רק דבר שצריך להשיב, אבל בכ"ז אסור לגזול פחות מש"פ שהוא חמס שחומס מרעהו דבר בזרוע ובחזק יד, וכל

הנוטל דבר בחזקה עובר על איסור חמס, אבל בעכו"ם דלא אמרה תורה השבה (עי' קצה"ח סי' שנא) אז פחות מפרוטה הוי ג"כ בכלל גזל, וכ"מ ממ"ר פ' נח, כי מלאה הארץ חמס מפניה, איזהו גזל ואיזהו חמס, אר"ח חמס אינו ש"פ וגזל ששוה פרוטה וכו', משמע דאין גזל רק בפרוטה אבל חמס הוי פחות מפרוטה ואין ב"ד מוציאין מיד חמסן גזל שהוא פחות מש"פ (מחנה חיים ח"א סימן סז).

ד"ה נהרג עליו וכו' ישראל בישראל אסור דהיינו שפחה חרופה שתחייבין עליה אשם. כ' מהרש"א לא ידענא מי הכריחו לשנות פירוש, דאיכא למימר בפשיטות נמי בע"ע דומיא שפי' בגוי בישראל ע"כ, ועי' רש"ש דבאמת כן הוא לר' ישמעאל שפחה כנענית המיוחדת לישראל היינו שפחה חרופה ע"ש, ולא נהירא דאי כוונת רש"י כן הול"ל וישראל בישראל אסור בגווגי דכותי בישראל והיא שפחה חרופה, א"ו כוונת רש"י על שפחה חרופה ע"פ הלכה היינו כר"ע חצי' עבד וחצי' בן חורין.

נזב בן נח נהרג בדיין אחד ובע"א שלא בהתראה. יל"ד דלפי הסדר צריך לנקוט קודם העד שבא להעיד לפני הדיין והדיין גומר דינו, והול"ל דבן נח נהרג בע"א ובדיין אחד, מזה יש להוכיח דבב"נ אמרינן הוא העד והוא הדיין, דהך כללא דאין העד געשה דיין דוקא בישראל נאמר אבל לא בב"נ, ולכך נקט בדיין אחד קודם לומר דהדיין געשה מי שהי' עד מקודם, דאמרינן לא תהא שמיעה גדולה מראי', אמנם הרמב"ם (סופ"ט ממלכים) דייק וכתב וב"נ נהרג בעד א' ובדיין אחד, לאשמעינן דאין עד געשה דיין אלא צריך שיבוא קודם העד להעיד לפני הדיין, דאל"כ לא שבקת חיי לכל חי, שכל רוצח יאמר שהורג את חברו יען שראה בחבירו דבר עבירה, ועי' רש"י לקמן ד"ה מגרע גרע, שכ' ג"כ שהנהרג בע"א ובדיין אחד, היינו כלשון הרמב"ם דע"א קודם (מחנה חיים ח"ב או"ח סי' כג) [עי' מלא תרועים מער' בן נח].

ומיד האדם ואפילו בעד אחד. החינוך כתב (מצוה כו) וכן יתחייבו ג"כ בהודאת פיהם משא"כ בישראל שצריך עדים, וכ"כ במצוה קצ"ב, ומנ"ח העיר שלא מצא מקור לדבריו, עי' ספר המקנה (כלל ח פ"י) שמביא גוססתה ממ"ר, בע"א בדיין אחד בלי עדים ובלא התראה, ומפרש ביפ"ת בלא עדים היינו ע"פ הודאת עצמו, וכמו שהרג דוד לעמלקי כי פיו ענה בו היינו ע"פ עצמו, יעו"ש ובלקוטי סופר (מצוה כו) שיש לדחות ראי' מעמלקי, שהוא הי' בנו של דואג האדומי, ובפרט לד' הרמב"ם (פח"י מהל' סנהדרין) שדוד הרגו מכח הוראת שעה וע"ש שמצא ירושלמי מפורשת ריש קידושין, דרש ר"י בן פזי שנהרג ע"פ עצמו וא"צ אפילו עד אחד, ועי' מנ"ח שכן מסתבר, דהא דאין אדם נאמן על עצמו הוא מטעם דאדם קרוב אצל עצמו, א"כ הפסול מטעם קורבה אבל בב"נ דנהרג ע"פ קרובים א"כ למה לא יהא נאמן על עצמו יעו"ש, בשו"ת מהר"ץ (סימן ב) מביא ראי' לד' החינוך מההוא ארמא (פסחים ג ב) שנהרג ע"פ הודאת עצמו, ואף הרמב"ם הנ"ל מודה בזה, שהוא לא בא להעיד בעצמו שיהרג רק ע"י מה שאמר ספי לי מאלי' אגלאי מלתא דעכו"ם הוא ובכה"ג חייב ע"פ עצמו, וזה לא כדברי ערוך לנר לקמן (ע א) שנת לא הרג לחם יען שלא היו עדים בדבר רק ע"פ הודאתו ע"ש.

אף על העוברין. המהר"ם שיק (או"ח סי' קמב) מביא ראי' דגם בב"נ אזלינן בתר רוב בין להקל ובין להחמיר, דאל"כ האין מחייב על העובר דלמא נפל הוא אלא דאזלינן בת"ר שאינן נפלים, ואאמ"ו השיב לו (מחנ"ח ח"ב או"ח סי' ז') שהתורה חייבו על שופך דם אדם באדם, ואין כאן לדון על מיעוט ורוב, אלא כל עובר שנהרג חייב מגזירת הכתוב יעו"ש באריכות.

שופך דם האדם באדם. רש"י בחומש פי' כתרגומו, באדם, בעדים, וצ"ב שכאן חלימוד דצריך עד מדכתיב ומיד האדם.

דליכא מאן דפליג על ר' יונתן ב"ש לפיכך פוסק כוותי' ומלשון אביי משמע דריב"ש פליג על רבנן ע"ש, והי"ל להביא דברי רש"י שכ' דרבנן פליגי עלי', הנה ריב"ש ס"ל כר"א במצות שבמיתה הכתוב מדבר לקמן (עד א), ורבנן לא דרשו וכי יגצו אנשים במצות שבמיתה הכתוב מדבר (ועי' לקמן עט א), והרמב"ם סובר כמש"כ הנובי"ת (ח"מ סי' גט) דאף מאן דלא דריש במצות שבמיתה הכתוב מדבר אפ"ה ס"ל כריב"ש, מכח דרשת הספרי דיליף לה מוקצותה את כפה דאם יכול להציל באחד מאבריו חייב, וכמו שהביא הרמב"ם דרשא זו בפ"א מה' רוצח ע"ש, אבל רש"י ס"ל יען דגמרינן לא הביאו הך דרשא דספרי מוכח דרבנן פליגי לגמרי על ריב"ש ואמרו שהיתר גמור הוא.

הנה מה שתמה הלח"מ על הרמב"ם שכתב "מה שאין כן בישראל" הלא ישראל בישראל חייב, לא הבנתי, דהכוונה פשוט שקאי על מה שזכר מקודם, דב"נ נהרג אם הרג טריפה או שכפתו לפני הארי או שהניחו ברעב עד שמת, וכן אם הרג רודף וכו' על כולם מסיק "מה שאין כן בישראל" דישאל אינו נהרג בידי ב"ד כי אם ביד"ש, וכמו שמבאר כ"ז הרמב"ם בה' רוצח (פ"ב ה"ח) ההורג את הטריפה הר"ז פטור מדיני אדם, כפתו לפני ארי (פ"ב ה"ב) חייב מיתה בידי שמים ואין בהן מיתת ב"ד, כופתו והניחו ברעב (פ"ג ה"י) ה"ה רוצח ודורש דמים דורש ממנו דם, אם הרג רודף וכו' (פ"א ה"ג) הר"ז שופך דמים וחייב מיתה אבל אין ב"ד ממיתין אותו.

רש"י ד"ה אף על העוברין. עי' מש"כ הנובי"ת (ח"מ סימן גט) ד"ה והנה אמינא.

רש"י ד"ה דלדידהו לית להו, אבל א"צ עדה ועדים והתראה וכו', כ"כ בחדו' הר"ן ע"ש, אבל בתו"ח חולק על רש"י ומביא ראיות דבעי עדה ועדים והתראה, הנה בירושלמי רפ"ק דקידושין בעי, אין תימר בדיני ישראל בשני עדים ובכ"ג דיינים ובהתרייה ובסקילה, ואין תימר בדיניהון בע"א ובדיין א' ושלא

בת נח שוינתה לא תיהרג וכו'. הקשה הג"ר יוסף ליב סופר זצ"ל, דבהך על כן יעזוב איש וגו' תיקשי דלא ליכתוב איש ולא יצטרך לכתוב לבשר אחד, שלא נמצא שום דרש על איש דע"כ יעזוב, אבל בההוא דמיד איש אחיו א"ש דאצטריך איש לפסול אשה לעדות ולדין, ותי' בשו"ת ברכת יצחק להגאון מאלטשטאדט (סי' יד) דלהסוברים דבב"ג ג"כ תלוי קטנות וגדלות בשנים כמו בישראל, א"כ על כן יעזוב איש בא להורות דצ"ל בן י"ג שנה. *

הדר ערבינהו קרא. יש לחקור בשאר מצות של ב"נ אם נשים בכלל, דרק בישראל השוה אשה לאיש לכל עונשין שבתורה אבל בב"נ מג"ל, דרק אדם נצטוו ולא האשה וצ"ע. [עי' שו"ת בית שערים יו"ד סי' רכ"ז דגבי אשה לא מצינו איסור א"א, דל"א השוה הכתוב אשה לאיש רק בישראל].

כגון שנכנסה לחופה ולא נבעלה. הרש"ש כתב לרבא לקמן דבשל"כ פטור באשת חבירו ה"מ לאוקמי אפילו באשת איש גמורה ובשלא כדרכו ע"כ, ולא זכר ע"ד הכ"מ (פ"ט ה"ז) שמתרץ הקר' דעדיף טפי למימר דאתא להוסיף נערה מאורסה או נכנסה לחופה ולא נבעלה מלאוקמי בשלא כדרכו.

בהגהות יעב"ץ הקשה, איך אמרי' שנכנסה לחופה ולא נבעלה אין להן, הא אמר לעיל ב"נ שייחד שפחה לעבדו ובא עלי' נהרג, ושמא יחד דקאמר שמסרה לו במקום יחד והואיל ונכנסה עמו לבית הסתר הוי כנבעלה ודאי יעו"ש, ולענ"ד משום דנכנסה עמו לבית הסתר לא נעשה א"א דדוקא בעולת בעל יש להן, ומה שהקשה מייחד שפחה לעבדו, הא שייחודה לאו דוקא אלא שנבעלה, וכ"מ מד' חדהר"ן הג"ל, וכן צ"ל לד' הרמב"ם שכתב שחייב משום אשת חבירו, עכ"ח שנבעלה ג"כ.

רש"י ד"ה נהרג עליו, אבל רבנן פליגי עליו ואמרו היתר גמור הוא. עי' לח"מ הל' מלכים (פ"ט ה"ד) שתמה על הרמב"ם דמשמע

ואולי י"ל דבב"נ נאמנת אמו לומר מי הוא האב, שפסולי עדות רק בישראל הוא משא"כ בב"נ, ועי' רמב"ם ספ"ט דע"פ עדות אשה אין דנין בב"נ, י"ל דהיינו בשעת הדין, אבל כמו בישראל שאיסור יוחזק בע"א כמו כן בב"נ, ואז נאמנת אמו שזה הוא אביו ודו"ק. [עי' ספר המקנה (כלל ח פ"י) אב בב"נ ספק מותר או בודאי נתחזק ע"פ ע"א כמו בישראל יעו"ש].

אימא לאחר מיתה. מוכח מסוגיא דכאן דבין לר"א ובין לרע"ק אינו חייב לאחר מיתה אלא משום אשת אב, אבל משום אשת איש אינו חייב כשהיא אלמנה, וזה לא כד' פנ"י (קידושין יג) שהובא לעיל (נו א) דלב"נ לא מצינו היתר לאלמנה ע"ש, דבמחכה"ג כאן מפורש דלא כוותי', וההיתר שיש בישראל יש גם בעכו"ם משום מי איכא מידי, ועי' עוד לקמן.

אמו מאנוסתו. כ' הרמב"ם (פ"ט ה"ו) חייב על מפותת אביו ואנוסת אביו הרי היא אמו מכל מקום ע"כ, ופר"ד (דרוש א) תמה עליו מג"ל דמפותת אביו אינו חייב אלא משום אמו, הלא איתא בירושלמי דב"נ קונה בבעילה אפילו לא נתכוון לקנותה, והגמ' לא אמרה רק אנוסת אביו דבאנוסה לא חשיבא אשתו דהיא אינה מרוצה אבל במפותת אביו אפילו אינו אמו אמאי לא יתחייב משום אשת אביו, והוא פלוגתא בין ר"א ושמואל בירושלמי רפ"ק דקידושין ה"א, ולמה פסק כר"א ולא כשמואל ע"ב, הנה הו"ל להביא מש"כ התוס' ע"ז (לו ב) ד"ה משום נשג"ז, משם ירושלמי (אין עומדין) [צ"ל רפ"ק דקידושין] דעשרה באו על הזונה הראשון קנאה ואחרים חייבים עליה משום אשת איש, הרי דהתוס' פסקו כשמואל דבעילת זנות קונה בב"נ, אמנם מד' הרמב"ם ריש ה' אישות מוכח דפוסק כר"א, שכ' אם רוצה הוא והיא לישא אותה יכניסה לתוך ביתו וכו', מוכח דהביאה צריך להיות לשם נישואין ולא לשם זנות, וכ"כ ה"ה שם, ממילא לשיטתי' כתב כאן מפותת אביו. **תוס'** ד"ה נשא, וי"ל דב"נ לא אסור אפילו באחותו מן האם וכו'. כתב בתו"ח תימה

בהתרייה ובסייף, משמע דלמ"ד בסקילה ה"ה דבעי עדה ועדים והתראה, עכ"פ פלא שלא הביאו דברי הירושלמי.

בתו"ח וכן במראה הפנים בירושלמי רצו לדייק מלשון הרמב"ם שכתב "ונסקל עליה בדיני ישראל" דבעי עדה עדים והתראה, ולא הבנתי מה הוסיף הרמב"ם יותר מלשון הגמ' דדיינינן להו בדינא דידן, ועי' הגהת הרש"ש כאן, ולא ראה מש"כ התו"ח בזה.

תוס' ד"ה לנערה המאורסה. הקשו מעשו שבא על נערה מאורסה וכו', עי' ספר המקנה (שם פ"ב) דבגדולה וארוסה עושה גזל ועושק נגד הארוס, ולכן עבר עשו עבירה לא מטעם ערוה כ"א מטעם עושק, אבל ברצון הארוס אין גזל ומצד ערוה פטור בארוסה עד שנבעלה ע"ש.

בא"ד אע"ג דלא נצטוו וכו'. כ"כ התוס' ב"ב (קמא א) ד"ה בת, שהי' להם דין בב"נ, ובהגהות יעב"ץ כאן כתב ע"ד התוס', לדידי לק"מ דלהאבות ולהגרים שגיירו הי' להם דין ישראל ע"כ, ולא זכר השר מד' התוס' ב"ב הנ"ל, וידוע מה שהאריכו הרא"ם ופר"ד אם הי' להאבות דין ישראל לגמרי.

נח א אביו אשת אביו. בנובי"ת (א"ה סימן מב) מבין המחבר, הקשה אי לא אזלינן גבי ב"נ בתר רובא לא משכחת לא אחות אביו ולא אשת אביו דדלמא לאו אביו הוא ע"ש, ואאמ"ו (מחנ"ח ח"ב יו"ד סימן ו) דחה הראי' דבאמת אינו חייב רק בחבוש בבית אסורים, והגם דאמרינן בחולין (יא ב) אפילו בחבוש אין אפוטרופוס לעריות, זהו דוקא בישראל דכתיב והצילו העדה שמצוה לחפש זכות, או אומרים לולא דגילתה התורה דאזלינן בת"ר היינו מתפשטים זכות משום אין אפוטרופוס לעריות, אבל בב"נ דאין מצוה להצילו או בחבוש בבית האסורין הורגין אותו אפילו אי לא אזלינן בת"ר דחשש אין אפוטרופוס לעריות לא נחשב למיעוט כלל ובב"נ לא כתיב והצילו העדה ע"ש, אבל למהר"ם שיק לא ניחא לי' בזה אלא בין להקל בין להחמיר אזלינן בתר רובא יעו"ש,

על ישראל, אבל בשפחה זו שלא נעשית א"א בביאה כשאר ב"נ אלא בכח היתוד שייחודה לו, בזו אמרו שהותרת בפריעת ראשה עכ"ד, הנה לרש"י ודאי ניתא דמהני התרתה, דלעולם אין עבד ושפחה בב"נ חייב משום אישות אלא משום גזל, וכמשכ"ל (נו א) ולכן כתב רש"י כאן מאימתי חשיב לי' מיוחדת לו, ומאימתי התרתה שלא תקרא מיוחדת לו ע"כ, שאין זה אישות רק זנות בעלמא. [אמנם הרדב"ז על הרמב"ם מביא מכאן רא"י נגד פרש"י, דאי משום גזל וקנה אותה העבד וכי מפני שפרעה ראשה בשוק פקע קנינו ממנה, א"ו מטעם אישות כדכתב רבינו, דאין כאן דין גזל דמה שקנה עבד קנה רבו יעו"ש, ונ' דשיטת רש"י היא דכיון דייחודה לעבדו הוי כאלו נתן לעבדו ע"מ שאין לו בה רשות, ממילא איכא משום גזל, ומשעה שפרעה ראשה בשוק פקע קנינו של העבד, דהוי כאלו הפקירה לעלמא].

בגוף הפלוגתא בין הר"ן ורמב"ם להרב ר' דוד, מבואר בירושלמי רפ"ק דקידושין באריכות, שזה מחלוקת אמוראים שם, וסובר הרמב"ם דהלכה כאותם שאמרו ששניהם מגרשים זא"ז, והר"ר דוד סובר דהלכה כמ"ד שאין להן גירושין כלל, אמנם מה שאמר ר' חייא גוים אין להם גירושין, הייתי מפרש, לא כמש"כ הפני משה דאין גירושין בגוים כלל, אלא אין להם גירושין ר"ל דין גירושין, שמחזיר גרושתו לא נאסר לב"נ כדמפורש בתוס' לעיל (נו ב ד"ה לאמר) ובחדהר"ן (נו ב) דלב"נ לא נאסר עריות רק של כריתות ומיתת ב"ד ולא מחזיר גרושתו.

ע"י מחנ"ח (ח"ב א"ה סימן כג) שמביא רש"י זבחים (ג א) ד"ה ואפי' שכ' ואע"ג דעובדת כוכבים לאו בת גירושין היא, ומש"כ בנמ"י בפ' נושאים על האנוסה, דאינהו לאו בני גט נינהו, ומדייק מהם דס"ל דלאו בני גט נינהו כלל וכד' הר"ר דוד הנ"ל.

הנה הפנ"י קידושין (ט ב) על קו' הגמ' ור' יוחנן האי ובעלה מאי עביד בי', הקשה דלמא איצטריך למימרא דבעולה יוצאת בגט

דהשתא אחות אביו ואחות אמו אסורין לי' לר"א אחותו דקרובה טפי לא כ"ש, ולא קו' היא שהרי לקמן קאמר דעכו"ם מותר בבתו אע"ג דקרובה טפי, וצ"ל דאחות אביו ואחות אמו לאו משום קורבא אסור להו רחמנא אלא לפי שהאיש מושל באשתו ואינו ראוי שימשול באחות אביו ובאחות אמו, וכ"כ המפרשים דמהאי טעמא בישראל גמי האשה מותרת לאחי אביה ואחי אמה והאיש אסור באחות אביו ואחות אמו משום כבוד אבותיו, לכן אפי' אם גוי מותר בבתו אסור באמו ע"ש, אבל לא הבנתי האידך מצא שבן נח מצווה על כיבוד או"א מכיון דרק במרה נצטוו ישראל עלה. [כ"ה בקידושין (לא א) שעכו"ם אינו מצווה על כאו"א וכ"כ תוס' נזיר (סא א), ויל"ע מב"ר ר"פ לך לך, שאמר הקב"ה לאברהם אבינו לך אני פוטרך מכאו"א ואין אני פוטר לאחרים מכאו"א ע"ש, משמע שב"נ אחרים מחוייבים מצד הדין, וצ"ל שאבות דין ישראל להם ואחרים היינו ישראל, ולכך נענש יעקב אבינו על כאו"א, וי"ל שאף שכאו"א אינה ממצות שנהרגין עליהן ב"נ, בכ"ז מוטל עליהם חוב לקיים כאו"א ושלא לבזותם, ולכן נענש חם כדאיתא במ"ת (פ' נח אות טו) מי גרם לו כל הארורה הזאת על שבזה את כבוד אביו, אבל לא נהרג עליה כי אינה מז' מצות, ומכיון שלא נהרג עליה הוי כאינו מצווה ועושה, ונ' דמהא גופא מקרא דעל כן יעזוב וגו' מוכח שנצטוו על כבוד או"א, שאסור לבוא על אם ועל אשת אב ולא יותר, הרי הציווי של כבוד או"א וכמש"כ התו"ח].

נח ב משפרעה ראשה בשוק. כ' חדהר"ן דוקא בשפחה שאחר שהחמירו כ"כ

בייחודה כך אין התירה אלא בפריעת ראשה בשוק, אבל ב"נ אחר כיון שפרש ממנה לשם גירושין וישלחנה לעצמה או שתצא היא מתחת רשותו ותלך לה, זהו גירושין שאין להם גירושין בכתב, וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ט מה' מלכים, אבל ה"ר דוד ז"ל כ' שקרוב הוא שנאמר שב"נ אין לו היתר לעולם בגירושין, כמש"א אלקי ישראל, לא יחד הב"ה שמו על הגירושין אלא

דלא תימא כיון דבעולת בעל אסורה לב"נ ובב"נ לא מהני גיטא לא מהני נמי בישראל דמי איכא מידי וכו' קמ"ל דמהני ע"ש, ודבריו תמוהים דהלוא מפורש בד' הרמב"ם דמהני גירושין וכמו שכ"ל. [כבר הקשה כן באור חדש קידושין שם על הפנ"י, ותי' בס' לקוטי שלמה, דודאי בתר דכתב רחמנא ובעלה ומהני גט בישראל אז גם לנכרי מהני לפוטרה מביתו מצד מי איכא מידי, אבל הפנ"י מקשה דלמא להכי כתוב ובעלה].

הנה יש לעיין בד' הרמב"ם סופי"ד מה' א"ב, שכ' נותן אדם שפחתו לעבדו או לעבד חברו, ומוסר שפחה א' לשני עבדים לכתחילה ואינן צריכין שום דבר אלא ה"ה כבהמות, ושפחה שהיא מיוחדת לעבד או שאינה מיוחדת אחת היא לפי שאין אישות אלא לישראל וכו' ע"כ, ועי' גדה (מז א) המקור לדברי הרמב"ם, שמואל מייחד להן ור"ג מחליף להן, ע"ש דר"ג איירי בלא יחוד דאם יחד לעבדו שוב אינו רשאי להתליף, וזה כמו שאמר ר"ג כאן מדקראו לה רביתא דפלניא נקראת מיוחדת לו, א"כ הרמב"ם שפסק בפ"ט מה' מלכים כר"ג כאן איך פסק בה' א"ב הנ"ל שאין להם אישות אפילו במיוחדת לעבדו.

הנראה לענ"ד ע"ד חדהר"ן לעיל (גז א) דלאו בני כיבוש גינהו, ר"ל שב"נ אינו קונה הגוף גבי יפ"ת ע"ש, א"כ ה"ה גבי עבד אינו קונה קנין הגוף ממילא לא אמרינן גבי עבדו של ב"נ מה שקנה עבד קנה רבו, ואם ייחד שפחה לעבדו ויצא שם רביתא דפלניא, היינו שדר עמה כמו איש ואשה ולא לזנות בעלמא אז הו"ל אשתו וכל מי שבא עליה חייב מיתה משום אשת חברו כמו שאר אשת ב"נ, ונקט רבוחא אפילו רבו שהוא ג"כ חייב מיתה מכש"כ אחרים, אבל בעבד ישראל דמה שקנה עבד קנה רבו לא מהני ייחד דהוא כבהמתו, וממילא אין כאן איסור אישות כלל, וזה שסיים הרמב"ם שאין אישות אלא לישראל או לעכו"ם על עכו"ם (וזה כולל גם עבדו של

עכו"ם כהנ"ל), אבל לא לעבדים על עבדים (של ישראל) ולא לעבדים על ישראל וא"ש. * אמר רבא ב"נ שבא וכו' שלא כדרכו. עי' כ"מ (פ"ט ה"ז) שהי' לו גירסא כאן, ב"נ שהערה באשת חברו ע"ש, נמצא דאם הערה באשת חברו פטור, והנה בירושלמי רפ"ק דקידושין איתא, ודבק באשתו ולא באשת חברו כל שהוא, מבואר דחייב אף. על הערה, וכן בכל העריות חייב אף בהערה [ועי' תמרא וחיי משם המאירי, וכתב דט"ס הוא בד' כ"מ].

עכו"ם שהכה את ישראל. הוא טפל לדינים ליישובו של עולם (הרמ"ע), ויש לעיין דלפ"ז אף בהכה ב"נ חברו יהי' חייב מיתה, אלא ע"כ הטעם משום צער ישראל וכבוד הקב"ה וכמו שאמר ר"ח כל הסוטר לועז של ישראל.

והקשו למה לא מנו אותו בין המצות של ב"נ, הטעם הגם שאמרו שהוא חייב מיתה, אינו חייב רק בידי שמים, וכמש"כ הרמב"ם (פ"י ה"ו) אע"פ שהוא חייב מיתה אינו נהרג, ועי' כ"מ שם, ולהרמ"ע הנ"ל נחא, שאינו מעיקר הו' מצוות אלא רק טפל לדיני ב"נ, והר"ן כ' דמדין גזל הוא חייב, דמה לי תבל בממונו או בגופו, אך לפ"ז ל"ש הכה ישראל ול"ש הכה ב"נ חברו, ותי' דדוקא בישראל הגם שלא קבלו אז התורה כבר הי' להם מצות יתירות על ב"נ, ועוד דאי גם בב"נ חייב למה מנו בכלל הו' מצות שפיכת דמים והיא הריגה ליחשבו מכה חברו, א"ו דוקא מכה ישראל חייב מיתה ממש כמו שהרגו מרע"ה, אבל הרמב"ם כ' דאין בחיוב מיתה, אע"ג דמפשטא דגמ' לא משמע הכי ע"ש, ועי' פר"ד (דרוש י') מה שמאריך בזה.

ואמר ר"ל עכו"ם ששבת חייב מיתה. מקשין איך קיים א"א את התורה עי' פר"ד (דרוש ב), והפלא"ה עה"ת פ' נח, הנה לפי דעת רש"י (שבת עד) דחצי שיעור בשבת תליא בפלוגתי' דר"י ור"ל, א"כ י"ל ר"ל דהוא מרא דשמעתא אזיל לשיטתי' דח"ש מותר, ועשה

מלאכה ח"ש ולא הוי שבת כי לא נתנו שיעורין לב"נ (ספר המקנה כלל ח פ"ו), כעין זה כי בערוך לנר כאן, לענין מצא תינוק מושלך מחצה על מחצה נותנים עליו ב' החומרות שיעשה מלאכה פחות משיעור ע"ש ומש"כ בשו"ת בנין ציון (סימן קכו). המהר"ם שיק או"ח (סימן קמה) מביא משם הח"ס, שהלכו בטלית מצוייצת בר"ה בשבת, לישראל יחשב לתכשיט ולב"נ הוה משא ועבר בהוצאה ובד"א ברה"ר, ועי' מחנ"ח ח"א (סימן צא), ובשו"ת שואל ומשיב מהר"ד (ח"ב סימן קנד).

אמר רבינא אפילו שני בשבת. מקשים למה נקט שני בשבת ולא אחד בשבת, מבאר בס' המקנה (כלל ח פ"ו) ע"פ קו' התוס' חולין (לג א) על נכרי ששבת הא ליכא מידי וכו' ותי' דישראל הוזהרו על שמירת שבת ע"ש ותוס' לקמן (נט א) ד"ה ליכא, והנה ישראל השובת ביום א' עובר משום ב"ת, א"כ להכי נקט שני בשבת דלא מיבעא א' בשבת דחייב מיתה דהא גם לישראל אסור לשבות אלא אפי' בשני בשבת דישראל מותר הו"א דגם נכרי ששבת מותר מצד מי איכא מידי קמ"ל דחייב מיתה ע"ש ומש"כ עוד (כלל נא פ"ז), במחנ"ח (ח"ג יו"ד סימן מז) דב"ת לא שייך כ"א כמו שנא' שבעת ימים ישב בסוכה והאיש מוסיף יום א' וכדומה, אבל בשבת כתיב כי ששת ימים עשה ה' וגו' וביום השביעי שבת, שמחויבים לשבות ביום ה' שבו שבת הקב"ה, ואיך אפשר להוסיף לשבות ביום א' הא ביום ראשון לא שבת הקב"ה יעו"ש ובחאו"ח סימן מ"ד. ובס' לקוטי שלמה כאן העיר, דלענין שבייתה ל"ש בל תוסיף, דהתורה עצמה ציוותה להוסיף תוספות שבת ולזה אין שיעור ע"ש. עוד מתרצים, דידוע שמהלך השמש מתאחר לפי מעלותיה, וכל כמה שהארצות הם רחוקות מא"י מתאחר יותר כניסת ויציאת השבת, נמצא שיש מקומות שביום ראשון עדיין הוא שבת, אם כן ל"מ ביום ראשון דחייב אלא אפי' ביום שני דאז כבר יצא קדושת השבת בכל העולם אפ"ה חייב. *

רש"י ד"ה ולכלל ישראל לא בא, דליגור לי' עלי' משום דשמא יאמרו וכו'. הרש"ש כ' דעל עבדים בפרט לא גזרו חכמים גזירות רק לישראל ולגרים גמורים ולמשוחררים שהמה כישראלים, וא"כ כש"כ שלא גזרו גזירות על ב"נ במצות דידהו וראי' ברורה למ"ל בפ"י מה' מלכים ע"ש, במח"כ שאני עבד מנכרי שעל ב"נ אין כחו של ב"ד ישראל לגזור עליהם גזירות (עי' מחנ"ח ח"א סי' צא אות ג, וח"ב יו"ד סי' ח אות ב), משא"כ עבד שמחויב במצות כאשה בודאי יש כח ביד חכו"ל לאסור עליו, רק שאני כאן שלא אסרו עליו יען דלא רצו שיהי' בכלל ישראל כמו הגר, עי' רמב"ם פ"ד מה' א"ב הי"ז וי"ח.

תוס' ד"ה מפני מה, היתה ראוי' למות מיד. כ' מהרש"א מיד שאכלה מעץ הדעת היתה ראוי' למות קודם שהסיתה את אדם, לא זכיתי להבין הלא הי' ביד אדם הבחירה שלא לשמוע לה, ואין הקב"ה דן על הידיעה רק אחר הבחירה, ובתו"ח מבאר כוונת התוס' דקא קשיא להו אמאי בנה הקב"ה עולמו באיסור והרשה לקין לישא את אחותו הי"ל לצוות שישא אדם אחת מבנותיו ויוליד ממנה בת וישא קין את בת אחותו, ומשני שרצה הקב"ה לעשות חסד עם קין שישא אשה מיד ולא יצטרך להמתין עד שיוליד אדם בת מבתו ותגדיל שתהי' בת י"ג שנה ע"ש, הנה אם ישא אדם את בתו ויוליד בת תהי' עדיין אחותו של קין, וצ"ל ששאר אב לא נאסר לב"נ, אמנם מש"כ התו"ח בת י"ג שנה, ל"ד דהא הראשונים הולידו קודם כדאיתא לקמן (סט ב).

תוס' ד"ה מי איכא, משמע דלישראל וכו'. עי' לקמן (ק ב) ארח ארעא קמ"ל דלא לבעול שלא כדרכה ורש"י שם.

נטא וא"ר יוחנן עכו"ם שעוסק בתורה חייב מיתה שנא' תורה צויה לנו משה מורשה וכו'. במחנ"ח (ח"א סימן ז) העלה ע"פ דברי הט"ז (סימן מז) בנוסח הברכה לעסוק בדברי תורה, דהיינו לעסוק במשא ומתן של פלפול התורה, וכן כאן גוי העוסק בתורה, שלומד

מצות בן נח נהרג עכ"ל, וצ"ע דא"כ מאי פריך הש"ס וליחשבה גבי ז' מצות מכיון דאינו נהרג עלה כמו על ז' מצות, ותי' בכ"מ שם, דה"ק ליחשבה גבי ז' מצות למימר דאסורין בה קאמר אבל לא לענין קטלא, דאינו נהרג אלא על ז' מצות ואפילו בהנהו איכא מ"ד דאינו נהרג על כולם (לעיל נו ב) ע"ש.

מנין שאפי' עכו"ם ועוסק בתורה שהוא כהן גדול וכו'. יש להבין מהו השבח שהוא ככה"ג, הלא הוא מחויב לדעת דיני הו' מצות דאם יעבור אפי' בשוגג חייב מיתה, אמנם אם לומד את ההלכות בפלפול והוגה בה לדעת כל פרטי המצות שלהם אז הוא חשוב ככהן גדול, וישראל הלומד תרי"ג מצות לדעת כל ענפי ושורשי חוקי ה' אז הוא יותר מכהן גדול, וכמאמר חז"ל יקרה היא מפנינים (מחנ"ח סימן ז הנ"ל). [ז"ל זו"ח על רות, ככהן גדול עם הארץ תנינא ודאי, דא"ר יוסי ב"י א"ר יוחנן מאי דכ' יקרה היא מפנינים וגו' אפילו ממזר ת"ח עדיף מכהן גדול עם הארץ המשמש לפני ולפנים, הואיל ואינו קורא בתורה אין עבודתו עבודה ואינו מקבל עליה שכר וכו' כך גוי העוסק בתורה והואיל והוא גוי אין עסקו בתורה עסק ואינו מקבל שכר].

אשר יעשה אותם האדם וחי בהם וכו'. בתו"ח דייק האיך משמע שהפסוק קאי על עוסק בתורה ע"ש שנדחק. לענ"ד הלא רוב התורה אי אפשר לו לאדם לקיים ממש, רק ע"י עסק התורה נחשב כאלו קיים כל התורה כולה, לכן אמר אשר יעשה אותם האדם וכו' קאי על כל התורה והמשפטים שע"י הוי כאלו קיים כל התורה.

התם בשבע מצות דידהו. הרמ"ע כ' כל שהוא מחויב לעסוק בתורה במצות דידהו והם מחויבים ג"כ בכבוד התורה והם טפלים למצות ברכת השם.

והרי יפת תואר וכו'. הקשה המהרש"א דע"כ הקו' דישראל בעכו"ם מותר ונכרי בישראל ובנכרי אסור, וא"כ אמאי לא הקשה

בעמל ויגיעה פלפולו של תורה, ביי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, אז חייב מיתה, או מטעם גזל או מטעם נערה מאורסה, ופריך מר"מ שעכו"ם שעוסק בתורה ה"ה ככהן גדול ומשני בז' מצות דידהו, פרש"י עוסקין בהלכות אותן ז' מצות להיות בקיאים בהן ע"כ, בזה מותר להעמיק ולפלפל ולברר את כל פרטי המצות אבל לא בשאר מצות התורה, אבל לימוד המצות בלי פלפול ועיון מותר, וכדאיתא בסוטה (לה ב) שמש"ר כתב התורה על האבנים בע' לשון וע"ז נחתם גזר דינם של או"ה שהי' להם ללמוד ולא למדו, וזש"א ר' יוחנן עכו"ם שעוסק בתורה ולא נקט הלומד תורה חייב מיתה יעו"ש.

עוד חידש (ח"ב יו"ד סימן מה) דחייב מיתה בגוי שעוסק בתורה אינו אלא בתרי"א מצות גימט' "תורה" ששמענו מפי מש"ר כדאיתא במכות (כג ב) אבל אנכי ולא יהי' לך אשר מפי הגבורה שמענו מותר ללמדו לכל גוי, ולכן כתב הרמב"ם (פי"ד מא"ב) בגוי שבא להתגייר מודיעין לו עיקר הדת שהוא יחוד השם ואיסור עכו"ם ומאריכין בדבר הזה ועי' בה"ה שם, וזה שרמזו גוי העוסק ב"תורה" חייב מיתה שנא' תורה צויה לנו משה מורשה, דוקא על מנין תורה מאורשה, יש בו איסור גזל או נערה מאורסה אבל על אנכי ולא יהי' לך אין איסור יעו"ש בסי' מ"ו.

מאן דאמר מורשה מיגזל קא גזיל לה. כתב בהגהת יעב"ץ, לכאורה איך שייך בזה גזל, ותי' כמש"ל דעוסק בתורה היינו שדורש ומחדש בה ומפרש סתומותיה מה שהי' ראוי לישראל לאומרו, בזה הוא גזול את כנסת ישראל ע"ש, וברמ"ע כתב, שהוא טפילה לגזילה.

הרמב"ם פ"י ה"ט פוסק, עכו"ם שעסק בתור' וכן עכו"ם ששבת, מכין אותו ועונשין אותו ומדיעין אותו שהוא חייב מיתה על זה אבל אינו נהרג, וכ"כ בתשו' פאר הדור (סימן ג) אינו נהרג אם עסק בתורה דתא חייב מיתה אמר ולא אמר נהרג כמו שאמרו על ז'

התוס' חולין (לג א) לרבנן ולר"מ דהתם עכ"פ אסור באכילה גם לישראל יהי מאיזה טעם שיהי, אבל כאן הבעילה גופי אין בו איסור לישראל משום ערוה ודו"ק.

ועל קר' השעה"מ י"ל דבאמת קר' הגמ' כן, והרי יפ"ת דלישראל שרי בין היא פנוי בין היא א"א דאין אישות לעכו"ם, ולנכרי אסור בין היא א"א משום ודבק באשתו ולא באשת חבירו ומשום גזל, בין היא פנוי דמשום א"א ליכא אבל משום גזל איכא, ומשני דלאו בני כיבוש נינהו וכפרש"י דגם לישראל אינו מותר יפ"ת אלא במלחמה ע"י כיבוש, דאפילו למ"ד גזל נכרי מותר דוקא ממון וביפ"ת יש משום גונב וגזול נפש, אבל משום איסור ערוה מותר אפילו א"א גם בשלא בשעת מלחמה דאין אישות לנכרי.

לאו בני כיבוש נינהו. פרש"י לא נתנה ארץ לכבוש כי אם לישראל. עי' הגהת רש"ש ויעב"ץ שקשה דעמון ומואב טיהרו בסיחון, ועי' ח"ס יו"ד (סימן י"ט) דנהי דלא ניתנה הארץ לכבוש מ"מ אם עבר וכבשה קנה בכבוש כמו גזלן שקנה הגזילה, הגם שאין היתר לגזול מ"מ קונה ביאוש. והנה הר"ן כ' לעיל (נז א) דלאו בני כיבוש נינהו ר"ל שהכותים אינם זוכין אלו באלו לקנות קנין הגוף זה בזה ומשום הכי אסורין ביפ"ת דאכתי הוה אשת הכותי חבירו ע"ש, א"כ י"ל דדוקא אשת חבירו לא יוכל לקנות בחזקה, ומיושב הכל.

בספר המקנה (כלל ט פ"א) מסביר דברי הר"ן במה שמחלק בין כותי לישראל, דלישראל ניתן הכבישה לא לבד מלחמת מצוה בא"י אלא אף במלחמת רשות בחו"ל יש לישראל רשות לכבוש, וכיון שכבש פעם אחת שוב אין לעכו"ם רשות ע"פ דין תורה למרוד בישראל להתגבר עליו כי קנה לו הכיבוש קנין עולם, אבל באו"ה הגם שעמון ומואב טהרו בסיחון אבל אם עמון ומואב יתגברו על סיחון למרוד בו בודאי שרשאים ע"פ הדין לעשות כן, וא"כ אין לסיחון קנין עולמית ואין לו קנין הגוף, ולק"מ מעמון ומואב יע"ש.

מגזל ע"ש, וכבר הק' כן בחדו' הר"ן לעיל (נז א) ד"ה כותי בכותי, ותי' בזה"ל דבשלמא גבי יפ"ת דאסורה לב"ג בין שתהי' היפ"ת של ישראל או דידהו ואלו לדידן שריא יפ"ת דידהו בהא איכא לאקשוויי דאיכא מידי דלישראל שרי ולכותי אסור, אבל דין גזל הרי ישנו בישראל אלא דישראל בכותי שריי' רחמנא כדכ' ראה ויתר גוים, עמד והתיר ממונם לישראל ע"כ, וכן תי' התו"ח מדנפשי' יעו"ש, ויש לתמוה דהלא אמרינן לעיל (נז א) שיפ"ת אסור לנכרי ל"ד באשת איש אלא בפנוי או בשנכנסה לחופה ולא נבעלה, ומשום גזל הוא דאסור לנכרי וכמפורש ברש"י שם ד"ה על הגזל וד"ה נהרג עליו, וכן מבואר בדברי התו"ח שם, והי' קושית הגמ' והרי יפת תואר, דאסור להם משום גזל ולישראל שרי.

בשער המלך (פי"ב מאישות ה"ב) הק' לשיטת הרמב"ם ורשב"א דליכא שום איסור מה"ת באשת איש של נכרי דאין אישות לעכו"ם, אמאי לא פריך הגמ' והרי א"א של נכרי דלב"ג אסור ולישראל שרי, וכן הק' הר"ן בחי' לעיל (נז א), ותי' באבני מלואים (סימן טז סק"ג) ע"ד חדו' הר"ן (גב ב) דנהי דישראל אינו חייב בא"א גוי דכתיב אשת רעהו אבל היא חייבת כמו אם נבעלת לב"ג, ולפ"ז כיון דהיא חייבת אסור לישראל הביאה משום לפני עור מה"ת, וא"כ לא הוי מי איכא מידי כיון דלישראל נמי אסור משום לפ"ע ומשום איסורא דספי לה לגוי ע"ש, ובגליון הא"מ כתב אאמ"ו ז"ל הלא משכחת במאנס אותה דהיא אינה עוברת כלל וליכא לפ"ע ורצה לחדש דסופה ברצון ליכא בגוי, ואין אני יודע מפני מה, ועוד הלא מפורש ברמב"ם (פ"י ה"ב) דבב"ג שאנסו אונס לעבור על אחת ממצותיו מותר לעבור, וא"כ ליכא לה שום עון אפילו שנהנית מעבירה.

הנה יל"ע בד' א"מ הנ"ל, דכיון דלא הוה איסור ערוה לישראל למה הוה איסור ערוה לנכרי, ומה דעובר על לפ"ע עדיין יש בו משום מי איכא מידי, ואין זה דומה למש"כ

רש"י ד"ה האדם, דר"מ לית לי אתם קרויין אדם ולא עכו"ם ור"ש הוא דרש לה. הרמב"ם פוסק כר"ש וכו"מ בכריתות ו' שהובא בתוס' ומטעם דעכו"ם אינו אדם והוא כבהמה, עי' פ"א מכלי מקדש ה"ו, ופ"א מטומאת מת הי"ג, ונ' לפענ"ד דלכ"ע עכו"ם הם עם הדומה לחמור וכל דבר שאינו בבהמה אינו בעכו"ם, אבל בודאי שכל וחכמה יש בהם יותר מבהמה, דהם חייבין ב' מצות וממילא בזה הוא בכלל אדם ולא בכלל בהמה, ולכן שפיר אומר ר"מ בעכו"ם שעוסק בתורה ב' מצות שלו.

תוס' ד"ה אף דם, המהרש"א מביא ד' הרא"ם שתי' דאע"פ שכבר נצטוה אדה"ר על אבר מה"ח הוצרך להזהיר גם ב"נ דלא תימא בזמן שנאסר לו בשר נאסר לו גם אבמה"ח אבל השתא דהותר בשר הותר גם אבמה"ח, וה"ג משמע מהאי דסנהדרין דאמר ר"י אדה"ר לא הותר לו בשר וכשבאו ב"נ הותר להם וכו' יכול לא יהא אבמה"ח נוהג בו ת"ל כו' ע"כ, ומהרש"א כתב עליו, דתי' הרא"ם אין לו עיקר, וכי משום דהותר לנח בשר נאמר דהותר לו אבמה"ח, דהא לאדם נמי הותר בשר מתה מאליה ואע"כ לא הותר לו אבמה"ח אפילו נפל מאליו כמש"כ התוס' לעיל ע"כ, לא זכיתי להבין, האידך מדמה בשר מתה לבשר חי' דבבשר מתה כיון שאינו הותר רק כשתמות מעצמו והוא אינו רשאי להמיתו ק"ו שלא יתחוך אבר ממנו ואפילו אם נפל אבר מעצמו, אבל כשהותר לו להמית בהמה יאמין שהותר לו לחתוך אבר ג"כ וזה פשוט, ואי קשיא על הרא"ם הא קשיא, דכיון דהא דכתיב אך בשר בנפשו לא תאכלו בא רק להזהיר לב"נ שלא יאמינו שהותרה להם א"כ נשאר האיסור מאכל תאכלו וזה התנא דרש לעיל מפסוק זה לאיסור אבר מה"ח, וזה אינו דמאכל תאכלו נפקא לי' ופסוק זה בא רק להזהיר שהאיסור מאכל תאכלו נשאר כמובן.

תוד"ה ליכא מידעם וכו' בדבר שהוא מצוה וכו' ועל העוברים דעכו"ם חייב וישראל פטור. נראה דתוס' הקשו אליבא

דהלכתא דק"ל כר"ל בעכו"ם ששבת וכו' ישמעאל בעוברין, אבל לולא זאת מנ"ל לתוס' דר"ל סובר מי איכא מידי, אדרבה התוס' חולין (לג א) הוכיחו דר"ל דס"ל חצי שיעור מותר לא ס"ל הך כללא, וא"כ אפשר דגם ר' ישמעאל אינו סובר כן, אמנם מדק"ל כר' ישמעאל וכמו שפסק הרמב"ם (פ"ט ה"ד) ועי' בכ"מ שם, וגם קי"ל כר"ל (פ"י ה"ט) וגם אמרינן דליכא מידי זכו', לכן הוצרכו התוס' לבאר זאת.

תוס' שם, מיהו קשה דאמרינן בפ' ב"ס יצא ראשו אין נוגעין בו דאין דוחין נפש מפני נפש, אבל קודם שיצא ראשו החי' פושטת ידה וחותרתו לאברים וכו'. וצ"ב למה צריך להוכיח מדיוק הסיפא, הלא מפורש ברישא דמשנה שם במקשה לילד עד שלא יצא הולד חותכין אותו, ואולי מרישא לא יוכל להקשות דדלמא באמת גם בב"נ מותר מצד רודף, כמש"כ תוס' רע"ק (סופ"ז דאהלות) על הרמב"ם שצריך לטעם דהוי כרודף דגם בב"נ מותר להרוג הרודף, בפרט ג"ל דבר חדש, אי אמרינן שיש שליחות בב"נ לב"נ (עי' מג"א סי' תמח) א"כ כיון שנרדף בודאי מותר להציל עצמו בנפש רודפו א"כ גם אחר יוכל להרגו מצד שליחות, ואין כאן משום שליח לדבר עבירה כאשר מחדש אחי מורי הגאון נ"י במחנה חיים (ח"ר סי' קב) דע"כ מותר לחלל שבת בעבור חולה, יען שהחולה מותר בעצמו לחלל שבת דכ' וחי בהם, א"כ אם יהיה השליח כמשלח אין כאן עבירה ע"ש, ע"כ הקשה התוס' מלקמן ע"ב שמוכיח שאין זה רודף, כי ביצא ראשו אין נוגעין בו ואם הי' רודף גם ביצא ראשו למה אין נוגעין בו, בכל זאת קודם שיצא ראשו מותר לחתוך לאברים ושפיר הקשו התוס' (ספר המקנה כלל ח פ"ב).

בא"ד ואפשר דאפילו בעכו"ם שרי. לא ידעתי אמאי רק אפשר, ועי' פר"ד דרך האתרים (דרוש ב) אם גם בב"נ שייך וחי בהם ולא שימות בהם, ולא הזכיר מד' התוס' כאן דאפשר דמותר לעבור כדי להציל חבירו, אבל פשוט דלחציל עצמו שרי, ועוד דשם כתיב האדם

דגבנוני מהול היינו מבני אברהם והם מבני קטורה.

בשג"א (סימן מט) האריך מאוד דעיקר כד' רש"י, והקשה דאי כהרמב"ם יקשה מע"ז (כו א) דאמר הגמ' איכא בנייהו ערבי מהול וגבנוני מהול, ולמה לא אמר דא"ב בני קטורה יעו"ש, ובמכה"ג לא זכר ע"ד הערוך שהביא המהרש"א כאן דהך ערבי מהול וגבנוני מהול הם המה הבני קטורה.

המל"מ מביא שם ד' הרא"ם (פ' ויגש) דמה ראי' שהראה להם יוסף שהוא מהול דלמא מבני קטורה הוא, ותמה עליו דהא רש"י סובר שרק בני קטורה הנולד לאברהם מחויבים במילה אבל זרעם לא ע"ש, והנה קו' הרא"ם לא קשה אפי' לשיטת הרמב"ם, דרש"י כתב שהראה להם שהוא מהול ככם, היינו עם פריעה ובני קטורה אינם מחויבים בפריעה רק במילה, וכ"כ השג"א הנ"ל, ועי' מהרש"א ח"א לקמן (צד ד"ה ויחד) וא"ש.

השג"א הקשה על הרמב"ם, האך מחויבים עתה בני קטורה במילה הלא סנחרב בלבל כל האומות, תי' אאמ"ו ז"ל (מחנ"ח ח"ב יו"ד סי' ח אות ד) דבני קטורה שמרו מצות מילה גם בגלותם ע"כ לא הי' אפשר שיתערבו בשאר אומות כי מעצמם נלקטו אחת לאחת ע"י ברית אשר נתנו בבשרם ולא נתערבו עם האומות רק עם בני ישמעאל שגם הם אחזו במנהגם למול בניהם הגם שלא נצטוו יעו"ש, ועי' נובי"ת (א"ה סימן מב) ומנחת חינוך מצוה ב', ובס' המקנה (כלל ח פי"ג).

תוס' ד"ה והא פריה ורביה, תימה מנ"ל דלא נאמרה לב"נ וכו'. הקשה מהרש"ל למה

לא הקשו ממילה ותי' דשם באמת הוי לא תעשה, שלא להשהות אותם בערלתם, ובמל"מ (מלכים פ"י ה"ז) תמה א"כ תיקשי קו' הגמ' (לעיל נח ב) וליחשבה גבי ז' מצות ומשני קו"ע לא קחשיב, ולסברת מהרש"ל קשה דהוה ג"כ ל"ת שלא ישהה יום אחד בלי מלאכה, וכש"כ הוא דבשבת כתיב יום ולילה לא ישבותו כמעט כתיב ל"ת בפירוש ואעפ"כ לא הוי רק עשה,

ואפילו עכו"ם בכלל וחי בהם, ועי' תוס' לעיל ד"ה אלא האדם, שו"מ לאאמ"ו ז"ל בסוף קול סופר בסוגיא דמאכילין הקל הקל (אות כו) שכתב כן, רק הקשה שהי"ל להגמ' ביומא (פ"ה) לומר נפ"מ אי ילפינן משאר פסוקים לא אמרי' בב"נ פקוח נפש דוחה ואי ילפינן מאלה המצות וגו' אז אפי' בב"נ פקוח נפש דוחה.

בשרית ריב"א (ח"א סי' קנז) מסביר החילוק למה מותר לחתוך העובר הא ב"נ מצווין על העוברין, דאין בו משום אין דוחין נפש מפני נפש דהולד ספק הוא בר קיימא דאין לו עוד חזקה דחיותא, לכן אין הולד הספק מוציא מידי ודאי האשה דאית לה חזקה דחיותא וליכא מאי חזית, ועי' בספר המקנה הנ"ל.*

נ"ב וז"ה פרי' ורבי'. עי' תוס' חגיגה (ב ב) ד"ה לא תהו, דפו"ר אכולהו ב"נ כתיב אף לכנען, ומהרש"א תמה דכאן אמרינן דלישראל נאמרה ולא לב"נ, עי' הגהת פר"ח וכ"כ מל"מ פ"י מה' מלכים דעד מתן תורה נאמרה לב"נ רק אחר מ"ת נפקעה מב"נ, עי' ערוך לגר ולקוטי סופר (מצוה א).*

ה"ק אזהרה מיהדר ומיתנא בה למה לי. הקשה הגאון בעל שבילי דוד ז"ל, הא צריך למיהדר אזהרה כדי לענשן, דאי לא נצטוו ישראל באזהרה לא הי' לוקין דאין עונשין אא"כ מזהירין, תי' בסהמ"ק (כלל ח פ"ה) דעל ז' מצות שיש עונש לב"נ בודאי גם לישראל היו עונשין בלא אזהרה, וכלל זה דאין עונשין אא"כ מזהירין על שארי מצות נאמר שנתחדש רק לישראל.

רש"י ד"ה בני קטורה, אותן ששה שנולדו לאברהם. המהרש"א כ' דעיקר כד' הרמב"ם דורע בני קטורה חייבים, וקושיה הגמ' דלא לחייבו זרעם ולפי מה שאנו רואים דהרבה בני קטורה קבלו עליהם מצות מילה מוכח דנתחייבו, וכ"נ מערוך ערך גבנוני ועי' ד' הרא"ם (שמות יב) בפסוק תושב ושכיר ע"כ, הנה כד' הערוך הוא בפ"י ר"ח בע"ז (כו א)

סמוכין מכאן דמכשף בסקילה, ובאמת קשה
למה לא פריך הגמ' לת"ק מה דריש ב"י ולשני
דלסמוכין אתא כבן עזאי.

נראה ליישב ע"ד יד מלאכי (כלל תסז) שכ'
ע"ד רש"י ד"ה מכשפה, סמוכין הן
בפרשת ואלה המשפטים, דכוונת רש"י לומר,
למה הת"ק אינו דורש סמוכין, ע"ז מתרץ לפי
שהסמוכין הן בפ' משפטים ולא במשנה תורה,
דאף מי שאינו דורש סמוכין בכל התורה במשנה
תורה דריש, א"כ ת"ק לא ס"ל כבן עזאי מכיון
שאינו דורש סמוכין. אמנם התוס' ד"ה חוקים
כ' דרבנן לא דרשי למינהו גבי ב"נ משום דלא
כתיב בצווי דאדם ע"ש, א"כ אף אי נימא
דרבנן דרשי סמוכין בכל התורה אפ"ה לא
דרשי סמוכין לגבי ב"נ דלא כתיב בצווי דאדם
אלא בישראל כתיב, לכן מהכ"ת לומר דבא
לחייב ב"נ בכישוף כיון דיש לאוקמא הסמוכין
בישראל, וכמו שדרש בן עזאי לקמן דהסמוכין
בא לחייב מכשף בסקילה וכהנ"ל.*

שם בן ארבע אותיות. בפ' אמור (כד יא)
פרש"י את השם, שם המפורש ששמע
מסיני, הוא מת"כ שם, בצרור המור מביא משם
סתרי תורה, כי אביו של בן המצרי המגדף, הי'
המצרי שהרג משה במצרים שהרגו בשם
המפורש, וזה הדבר הי' בסוד בין ישראל
כאומרו ויטמנהו בחול, וכשומר בכאן וינצו
במחנה ע"י ריב אולי אמר לו כלה מדברותיך
ולך אצל נגעים וגלולי אביך שהרגו משה בשם
המפורש, וכששמע זה ויקוב בן האשה הישראלית
את השם שהרג לאביו ע"ש בפ' שמות ובפ'
אמור, (עיין הפלא"ה מובא בח"ס פ' שמות,
שמשה רבינו הרגו בשם תכ"ה ע"ש).*

רש"י ד"ה הא שמעו השתא, מפי עצמן. צ"ע
למה מפי עצמן, הלא רק עד הראשון
מוזכר השם לא כן השני והשלישי, א"פ שמעו
האחרונים מהעד הראשון.

ס ב המקבלו עליו לאלוה והאומר אלי אתה.
ברש"י פי' ב' לשונות, הנה
לפי ראשון אינו גורס ותאומר אלא "האומר",

מכש"כ במילה דכתיב לשון הקרא המול ימול
דלא נחשוב לל"ת.

במחנה חיים (ח"א סימן צא) כ' אאמ"ו ז"ל
בוה"ל, עפר אני תחת כפות רגלי
מל"מ אבל כאן לא נחית לרוחו של מהרש"ל,
דבשלמא בשבת הוי העשה שלא ישבות ממלאכה
אלא יעשה מלאכה בכל יום, א"כ לא נוכל
למימר עוד לחשוב גם לל"ת שלא יהי' בטל
ממלאכה, דהא א"א להיות בטל ממלאכה דאם
ישבות ממלאכה א"כ ביטל העשה אשר מצוה
לב"נ לעשות מלאכה, אבל במילה דאם חי
עשרים או ל' שנה ומל עצמו אז קיים העשה
של מילה כמו אם ימול עצמו אחר שנת י"ג,
דהא א"א למול אלא פעם אחת כל ימי חייו וא"כ
מה לי עכשיו או אחר כמה שנים, אז שפיר
נוכל לומר שבכל יום שמשהו עצמו בערלתו
ולא מקדים עצמו במילה הוה ל"ת הגם שמל
עצמו אחר כך דהא בישראל עובר בכל יום
בכרת, ועי' מג"א סימן רמ"ט (סק"ה) וסי'
תמ"ד (סקי"א) ומתה"ש שם שהעיר בטוב, אבל
בשבת דכל שבת בפני עצמו אז לא משכחת
לקיים העשה וגם לעבור הל"ת ומשני הגמ'
שפיר קום ועשה לא קחשיב עכ"ד.

המהרש"א כ' על קו' מהרש"ל דבמילה הכי
פריך, דאי נצטוו ב"נ על המילה
א"כ כשידינו היתה תקיפה עליהם, אמאי לא הי'
כופין אותן למול את עצמן ע"כ, אאמ"ו ז"ל
במחנ"ח (תנינא יו"ד סי' ח) תמה, הכי ב"ד
של ישראל המה ג"כ ב"ד של הב"נ שישמרו
את ז' מצות שלהם ושימולו, והביא הרבה סמוכים
לדבריו, ומהר"ם שיק (או"ח סי' קמא) ס"ל
דב"ד מחויבים בפרט במצות מילה יעו"ש.

תוס' בא"ד וי"ל דשוא"ת נמי הוא וכו' שלא
להשחית זרע. צ"ב דכמה דיעות יש שהם
מצווים על השחתת זרע, עי' יבמות (לד ב)
תוד"ה ולא כמעשה, ורש"י (בראשית לח ט)
מביא ממ"ר דחטא של ער ואונן הי' השחתת
זרע, ועי' חדו' רבינו יונה כאן.

ס א כל שישנו בכלל שוכב עם בהמה וכו'.
עי' לקמן (סז ב) דבן עזאי דרש

ט"ז או"ח (סימן ב סק"ג) וח"ס ח"מ (סימן קצב) [ועי' לקוטי סופר ח"ב מצוה כט].

רש"י ד"ה והמקבלו וכו', ואפילו באמירה בעלמא כגון האומר לו אלי אתה דאיתקש לזביחה דכ' וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל. לכאורה אין ראי' מעגל דשם ע"כ נתחייבו דהשתחוו ויזבחו לו אבל מנ"ל שבאמירה בעלמא ג"כ חייב, צ"ל דמתחילה כתיב ויעשהו עגל מסכה ויאמרו אלה אלהיך ישראל, ולא כתיב והשתחוו ויזבחו לו, אלא כפי' רש"י שלא אמרו אלה אלהינו שערב רב שעלו ממצרים עשאוהו ואח"כ הטעו את ישראל אחריו, וכיון דהקב"ה אמר סרו מהר מן הדרך וגו' והקפיד על מה שאמרו אלה אלהיך ישראל מוכח דכבר על אמירה זו נתחייבו, דעל השתחוו' וזביחה לא צריך אמירה דהמעשה מוכיח, (לקוטי סופר, מצוה כח).

סא א רש"י ד"ה לזובח להכעיס, ואשמעינן קרא דעובר בלאו. הרש"ש כ' לכאורה להכעיס דומה למאהבה ומיראה דפליגי בהו אביי ורבא לקמן ע"כ, הנה הר"ן לקמן (סד א) ד"ה אע"ג כתב, דבמקבלו לאלוה מחייב מיתה ובאינו מקבלו לאלוה תלוי בפלוגתא דאביי ורבא, וחולק על רש"י דבלהכעיס ליכא כי אם לאו לחוד, אלא דחייב סקילה דמיירי בעובדה להכעיס ומכיון לבזוי ע"ש.

שם ד"ה האומ' אעבוד, הא אבה ושמע חייב מיד. לפי"ז קו' הגמ' כיון שקיבל הניסת דבריו של מסית ואמר אעבוד חייב, כן ביאר התוי"ט (לקמן משנה י) קו' הגמ', ועי' מהר"ם כאן שמבאר דאם הניסת אינו חייב באמירה למה יהי חייב המסית ע"ב היטב, ובתו"ח הק' דהלא שם במסית איירי, ולא זכר במכה"ג את ד' התוי"ט דמקו' הגמ' מוכח דעל ניסת נמי קאי, ועי' יד רמה.

תוס' ד"ה האומר אעבוד, פ"ה וכו' אלא היינו טעמא דמקבלו עליו באלוה. ל"ז להבין, דאם מקבלו באלוה מוכח ממשנה דלעיל דסגי באמירה אפילו שלא בפניו, וכמו שפרש"י בלשון הב', וכמו דלא קשיא לי' ממשנה דלעיל

וללשון ב' גורס "והאומר", ומגמ' לקמן (סג א) דגורס האומר משמע כפי' ראשון, והרע"ב הביא רק לשון הב' יען דגורס והאומר, ויש ראי' ללשון הא' דללשון הב' הי' למשנה לומר ואחד המקבלו וכו' ואחד האומר לו וכו' כמו שאמר א' העובד וא' המזבח וכו' [עי' יד רמה כאן].

הרמב"ם (ע"ז פ"ג ה"ד) פי' המקבלו עליו ר"ל שהי' כבר ע"ז ועתה קבל עליו באלוה, ואומר לו אלי אתה ר"ל שלא הי' מתחלה ע"ז אלא שהוא עושה אותה עתה ע"ז ומתני' לא זו אף זו קתני, כ"כ הלח"מ שם, אלא שהקשה למה כ' הרמב"ם "אפילו הגביה לבנה ואמר לה אלי אתה" הלא גם בלא מעשה חייב ע"ש, ובמעשה רוקח כ' קצת ליישב, ובמ"כ דבריו תמוהים דראי' פשוטה הוא דבלי מעשה חייב סקילה לכ"ע ושם דן הגמ' אם חייב בשוגג קרבן וז"פ.

התפ"י פי' המקבלו עליו לאלוה שלא בפניה, שאומר אלי הוא ע"כ, וזה לא כד' רש"ל שכי' דשלא בפניה לא מהני אלי הוא אלא צריך קבלת אלהות דהיינו אלך ועבדנו, ועי' ערוך לגר לקמן ד"ה והאגן חנו דמהרש"ל לא כ"כ אלא לפי תירוץ קמא אבל לפי סברת המקשן ושאר תירוצי הש"ס ל"א הכי ע"ש.*

המנעיל עובר בל"ת. בתפ"י כ' דה"ה המגביה כבעו לפני' אם כך מנהג המדינה דרך כבוד, ולכן יש ליזהר מלילך לבית ע"ז כשידע שיהי' מוכרח להגביה כובעו שם ע"כ, במכ"ה זה אסור עוד יותר מפני שדרך עבודתה בכך, וכאן מיירי רק דרך כבוד ולא דרך עבודתה, עי' רמ"א (יו"ד סימן קנ ס"ג) שאסור להסיר הכובע אפילו לפני שרים וכהנניהם שיש להם צורות בבגדיהם, ויש מקילין יען שאינו מסיר הכובע רק בעבור השר ולא בעבור הצורות וסיים הרמ"א וטוב להחמיר, אבל בבתי ע"ז הוא עבודה ממש ואין לזה שום היתר, ועי' הגמ"י (פ"ג ה"ו) בשם הרא"ם, כשהולכים בפסילהם אסור ליישראל לילך בהדרך יען שהוא דרך עבודתם, אי"כ ה"ה בהסרת חכובע, ועי'

דתני המקבל עליו לאלוה, כן ל"ק ממשנה דלקמן האומר אעבוד, וע"כ פירש רש"י דמשעה שנתרצה חייב, דהיינו מכח אבה ושמע, דבזה ליכא מאן דפליג אהך דרשא אלא רב יוסף חידש שיש חילוק בין יחיד לרבים כמבואר לקמן.

סא ב מ"ש איהו מינן. הנה הרמב"ם (ע"ז פ"ה ה"ה) כתב המסית אחרים לעבדו פטור אע"ג דניסת אומר הן, ואח"כ כתב, אבל אם הסית לעבודת איש אחר או לשאר מיני עכו"ם אם קבל ממנו ואמר הן נלך ונעבוד אע"פ שעדיין לא עבד וכו', צריך לפרש שכבר נעבד האיש אחר מאחרים לכן הוה כעכו"ם, אבל אם מעולם לא עבדוהו מ"ש איש זה מאיש אחר דהלא אין ניסתין לעבוד אדם דמ"ש איהו מאנן.

מנא אמינא לה דכתיב לא תאבה לו ולא תשמע אליו, הא אבה ושמע חייב. משמע שרב יוסף מדייק כן מקרא, ועי' יד רמה שמדייק מכח יתור, ובכ"מ (פ"ה ה"ה) כתב שהיא ברייתא.

איתיבי' אביי מי שאני בין ניסת דרבים לניסת יחיד וכו'. התוי"ט (לקמן משנה י) כתב שהרמב"ם פסק כרב יוסף, ותמה עליו דהא אתותב רב יוסף מאביי דבכל מילי כי הדדי נינהו, ועי' בקול רמו די"ל דרבים דניסתו דאמר רב יוסף היינו שניסתו רבים ביחד והא דתניא אחד יחיד ואחד רבים היינו שהרבה אנשים כל אחד ואחד לבדו, וכעין זה כ' הלח"מ פ"ה מה' עכו"ם ע"ש, הנה לפ"ז יהי חילוק בעיר הנדחת אם הדיח כל אחד ואחד או רבים ביחד, דהך רבים ביחד היינו עיר הנדחת שהדיח רוב אנשי העיר, והי"ל לרמב"ם לבאר חילוק זה.

בסדר משנה ריש פ"ד ד"ה ודע כתב, דאין למילף בג"ש הדחה הדחה מה מסית חייב סקילה הגם שלא שמע לו המוסת ולא עבד ע"ז ה"ה דיהי' מדיחי עיה"ג בסקילה הגם שלא שמעו בקולו, דזה ליתא דהא קרא כתיב ודיחו את יושבי עירם ולא כתיב ויבקשו

להדיח, משא"כ גבי מסית כתיב כי ביקש להדיחך ש"מ במדיחי עיה"ג גזירת הכתוב היא דוקא כששמעו להם בני עירם או חייבים משא"כ בשלא שמעו להם פטורים, ועי' כ"מ (פ"ד ה"ו) שכתב לחלק, דכשאינו מתכוין אלא להסית או מתחייב באותה שעה שהסית, אבל המכוין להדיח אינו חייב עד שיעשה כוונתו שתודח רוב העיר ע"ש, וצ"ע איך לא הזכיר כלום מהך ברייתא שמותיב אביי תיובתא לרב יוסף, דבכל מילי כי הדדי נינהו, ואם נימא שכל הפוסקים מוכיחים שצריכים המודחים לעבור וכהנ"ל, א"כ קשיא על אביי מאי הקשה מהברייתא על רב יוסף, דהברייתא מיירי אחרי שהוסתו והודחו רוב אנשי העיר יש רק חילוק זה ביניהם לגבי עונשים, אבל המסית נעשה מסית משעה שהסית ומדיחים אין נעשים מדיחים עד שעבדו, ואולי יש לומר דהחילוק של הכ"מ הוא החילוק של רב יוסף, דיחיד לא ממליך לכן חייבים המסיתים בשעה שהסיתו, משא"כ רבים דמימלכי לכן אינם חייבים המדיחים עד שיעבדו, ואביי שהק' מהברייתא לא חש רב יוסף להשיבו דשם לא איירי מאימתי נעשה מסית ומדיח, ולכן פסק הרמב"ם כרב יוסף.

בחדר הר"ן גורס, יחיד מימליך רבים לא מימלכי וטעה בתרי', דרבים גרורים זה אחר זה, ועי' תוס' חולין (לט א) ד"ה ריש לקיש, דמסית שאמר אלך ואעבוד פטור דמימלך ולא עביד ע"כ, משמע דס"ל כהך גירסא, אח"כ מביא הר"ן משם תוס', שמה שהקשו מן הבריית' לא הקשו אלא מתחילת הברייתא דאמרו אחד יחיד הניסת ואחד רבים הניסתים, שיש במשמע כל רבים אע"פ שהן יחידים אבל עיה"ג דין אחר הוא ואין להקשות ממנה ע"כ, ונראה שצ"ל אע"פ "שלהן דין יחידים" דהיינו שלא הודחה רובה של עיר, והקושיא לגירסת הר"ן דגם רבים נחשבים כיחידים דין א' להם, ולגירסא דידן דגם יחיד כרבים ובתרווייהו או שצריכים לעבוד או בתרווייהו סגי באמירה לבד, עכ"פ נלמוד מתוס' הנ"ל דמעיר הנדחת אין להקשות דהתם לכ"ע צריכים לעבוד, ואולי לא הי' בגרסתם

סיום הגמ' אבל בכל מילי כי הודי ניהו, ואם גם הרמב"ם לא גרס מיושב ד' הכ"מ כמובן.

בחדושי ר' יונה כתב, אבל בכל מילי כהדדי ניהו, איכא למידק מאי קו' לעולם אימא לך דשני לן בין מסית רבים ליחיד, וכי לא שני לי' לתנא דברייתא בין יחיד לרבים אלא במיתתם ובממונם היינו דוקא בין יחידים דהיינו מיעוט העיר לרוב העיר, ורבים דרב יוסף היינו יחידים דברייתא ומאי קשיא ע"כ, א"כ מכח קו' זו מיושב פירכת אביי לרב יוסף, ולכך פסק הרמב"ם כרב יוסף. אמנם מש"כ התויר"ס שהרמב"ם פסק כרב יוסף צ"ע מנא לי' הא, ומה שמביא מריש פ"ה גבי המסית אע"פ שלא המסית ולא המוסת וכו', שם קאי לחייב את המסית, משא"כ סוגיא דידן אול לחייב את המוסת וכמש"כ התוס' ולענין מוסת ברור מיללו לחלק בין מפ' עצמו למוסת מאחרים.*

רש"י ד"ה אחד העובד, והלא וכו' אלא דתניא סיפא לגלויי ארישא וכו'. ע"י תו"ח שהקשה על רש"י דסיפא מיירי בכדרכה, ע"ב היטב, ולא ידעתי מנ"ל דלרש"י מיירי סיפא בכדרכה, רישא בודאי בכדרכה מיירי ומאהבה ומיראה דאי בסתם שמעינן מפוער עצמו לפעור כמש"כ התוס', והסיפא מיירי בשלא כדרכה, ואפילו אם נימא כהתו"ח ג"כ לא קשה קושיתו במכה"ג דמעיקרא סבר אביי כן, רק כששמע תי' של ר' ירמיה קבלה מיני' דיש חילוק בין כדרכה לשלא כדרכה.

סבב אלא לרבא דאמר פטור מאי איכא למימר. כי בתו"ח דלי"מ בתוס' לעיל (סא ב) דבסתם עכו"ם מודה רבא דחייב, קשה דא"כ משכחת שפיר שוגג בלא מתכוין מאהבה ויראה אפילו לרבא בסתם עכו"ם, ולעיל בעמוד א' ל"ש להקשות כן כיון דלא קאי הכא לא חש לדקדק כמש"כ התוס' בסוף ד"ה העלם וכו', לענ"ד דטעמא דרבא מודה בסתם עכו"ם דאין משגיחין על מה שבלבו אלא על המעשה אנו דנין, ע"י תוס' לקמן (סה א) ד"ה הואיל

וישנו בלב, וזה לא נקרא בלא מתכוין דהא עבד לע"ז ממש.

סגא א"ר יוחנן אלמלא וי"ו שבהעלוך וכו'. הקשה הרש"ש איך אמר נחמ"י (ב ט) ויאמרו זה אלהיך אשר העלך ממצרים, וע"י הגהת ח"ס כאן שמיישבו, בשואל ומשיב (מהד"ת ח"א סי' נא) מביא הקו' משם הח"ס ותי' דהערב רב אמרו אשר העלוך ולהם יש התנצלות שאינם חייבים על השיתוף, אבל ישראל שחייבים על השיתוף אין נפ"מ בין העלוך או העלך לכך כתוב בנחמ"י שאמרו אשר העלך, דהיינו אחר שהטעו אותם הערב רב, והתורה מספרת תחילת המעשה שערב רב אמרו אשר העלוך ע"ש, וע"י חמרא וחיי כאן.

עוד כתב השו"מ שם, דלפי הנ"ל הא דמסיק כתנאי, דאחרים ס"ל דב"נ אינו מצוה על השיתוף ורשב"י חולק דאף ב"נ מצוה על השיתוף, וכן מביא בס' לקוטי סופר ח"ב (מצוה כו) משם אמרי דוד ופרדס דוד ע"ש, וזה לא כדברי ערוך לנר (סוכה מה ב) דאחרים ס"ל דאין בנ"י מצווין על השיתוף.*

כל המשתף ש"ש ודבר אחר נעקר מן העולם. עיין תוס' סוטה (ד ב) ד"ה נעקר, דפי' מיתה חטופה או משונה.

מנין לסנהדרין שהרגו את הנפש וכו'. לכוונת תשובה והתעוררות על שמא מתוך התרשלותם ובטול תוכחתם נזקים רבים (לשון מאירי מו"ק דף יד).

על כולן אינו לוקה חוץ מן הגודר בשמו והמקיים בשמו. כ"פ הרמב"ם (ע"ז פ"ה הי"א) וע"י בהשגות ובנ"כ, ומש"כ בס' מרכבת המשנה וסדר משנה, ועל כל התירושים קשה למה לא אמר הגמ' כן ומוקמי' כר' יהודה, הלא לכ"ע לוקה כאן הגם שאין בו מעשה, וע"י מהר"ם שיק מצוה פ"ו.

רש"י ד"ה שאיוו לאלהות הרבה, אף לאלהות אחרים וקבלו עליהם. מקשים דאי קבלו עליהם א"כ תו הוי לי' שיתוף, תי' בשאילת יעבץ (ח"ב סי' קלג) שכוונת רש"י לומר שאף לאלהות הרבה איוו לעבוד וקבלום עליהם בשוה

א' מד' עבודות לפניו חייב, ודלא כרש"י שכתב שפטור ע"כ, והוא תמוה דהלא הרמב"ם פוסק כסתמא דמתניתין דאתיא כר"א בן שמעון דמולך לאו עכו"ם היא, וא"כ איך אפשר דס"ל להרמב"ם דמולך עכו"ם היא.

הנה הת"ק נקט אחד מולך ואחד לשאר עכו"ם חייב, א"כ הו"ל לר"א בן שמעון ג"כ לנקוט למולך חייב ולשאר עכו"ם פטור, ומכיון דשני לדיבורי' ונקט שלא למולך פטור, מזה יש להוכיח דס"ל דמולך לאו עכו"ם היא לכן אמר שלא למולך פטור דאי הוה אמר לשאר עכו"ם פטור או יש לדייק מיני' דגם מולך עכו"ם היא, וכ"מ מדברי רש"י כאן, וכיון דהרמב"ם כתב "העושה עבודה זו לעכו"ם אחרת" משמע דס"ל דגם מולך הוה עכו"ם לכן שפיר דייק הכ"מ דאית לי' דמולך עכו"ם היא וצ"ע.

אמנם ג"ל דכ"ז דוקא לאביי דאית לי' דר"א ב"ש ור"ח בן אנטיגנוס אמרו דבר אחד דעכו"ם לאו מולך היא, אבל רבא דאמר א"ב מולך ארעי מפרש פלוגתם באופן אחר לגמרי, דלכאורה מנ"ל לרבא לומר אליבא דרבא"ש דמולך עראי פטור, דלא מצינו בע"ז חילוק בין עראי לקבוע, אלא הם פליגי דרחב"א אית לי' דהקרא לא איצטריך על מולך כדרכה דזה ילפינו מאיכה יעבדו, אלא הקרא אתיא לן לרבות כל שהמליכוהו עליהם אף מולך עראי חייב, אבל רבא"ש חולק ואומר דמולך לא נקרא רק מולך קבוע כמו מלך שהוא קבוע וקיים, והקרא דמולך גופי' אתיא לן לומר דשאני מולך משאר ע"ז דדוקא מולך קבוע חייב ולא מולך עראי, אתיא לן לפי"ז דלרבא בין רבא"ש ובין רחב"א ס"ל דמולך ע"ז היא ובכ"ז מצרכינן הקרא לגופי' לזה לרבות ולזה למעט והבן.

והנה לכאורה איך פסק הרמב"ם כסתם מתני' דאתיא כרבא"ש, הלא אביי אמר דר"א ב"ש ור"ח אנטיגנוס אמרו דבר אחד, ולפי הכלל של הרשב"א ועוד ראשונים דבכ"מ דאיתא בש"ס פלוני ופלוני אמרו דבר אחד אין

ולא עבדו העגל לבדו, שאז הי' חטאם גדול וכבד מנשוא, אבל כיון שעבדו אלהות הרבה בשותפות עם העגל אינו חמור כ"כ כמיחד לו ע"א אחת, אבל לא בא להורות על שיתוף ש"ש עם הע"א יעו"ש עוד תירוצים.

סג ב תוס' ד"ה שלא ידור וכו' דעיקר מילתא דכולהו מלא תזכירו נפקא. כ"כ רש"י במשנה ולעיל (עמוד א) ד"ה הנודר בשמו, וכ"כ הסמ"ג המובא במהרש"א.

מה שהק' המהרש"א על הסמ"ג שכ' שלא להתנבא בשם עכו"ם שנא' ושם אלהים אחרים לא תזכירו, א"כ יקשה קו' התוס' דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד, ומסיים שכ"כ הרמב"ם בה' ע"ז שאזהרת נביא שקר מפסוק זה, ר"ל שגם על הרמב"ם קשה כמו על הסמ"ג, דשם (פ"ה ה"ו) כתב אזהרת נביא שקר, ושם (ה"י) כתב דאזהרת הנודר והנשבע ג"כ מפסוק הנ"ל, ועי' לח"מ.

תוס' ד"ה אסור לאדם וכו' ולפני עור ליכא דב"נ לא הוזהרו על כך. עי' מחצית השקל (סימן קנו סק"ב) באריכות ומש"כ בספרי [תורת חיים] שם.

דברי פסקי התוס' תמוה כמש"כ מהרש"א כאן, אולי כוונתם לומר שני דברים דמותר לקבל שבועה, ועוד אם יתחייב הישראל שבועה וישבע בדיניהם ועובר הישראל על שם אלהים אחרים לא תזכירו, אז הב"נ אינו עובר על לפני עור.

סד א חבשוה תלתא יומי איבעו ביעתא בת יומא לחולה ולא אשכחו. בעיתא היינו תפילה, כי כשנתבטל היצר לא הי' התלהבות לתפילה, כי עיקר התפילה דביקות והתלהטות אש להבת שלהבת ולא שיצעקו כמו קורא בשדה צעק לבם אל ה' (היכל הברכה פ' חקת משם רבי ר' בער וצ"ל).

א"ר אבין כמ"ד מולך לאו עכו"ם היא, פרש"י ונפ"מ דאם זבח וקטר לפניו פטור. הנה הכ"מ מה' עכו"ם (פ"ו ה"ג) מדייק מלשון הרמב"ם שכתב, העושה עבודה זו לעכו"ם אחרת חוץ ממולך פטור, דס"ל דמולך ע"ז היא והעושה